

Jonni Lehtonen

RAKKAUTTA, POLITIIKKA JA IMPERIALISMIA

Kulttuuristen ja poliittisten instituutioiden yhteentörmäykset
Betsuanamaan protektoraatissa 1949–1956

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Joulukuu 2024

TIIVISTELMÄ

Jonni Lehtonen: Rakkautta, politiikkaa ja imperialismia – Kulttuuristen ja poliittisten instituutioiden yhteentörmäykset Betsuanamaan protektoraatissa 1949–1956
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2024

Tutkimuksessa tarkastellaan Ison-Britannian siirtomaahallinnon ja tswanalaisen poliittisten instituutioiden heimoneuvoston, *kgotla*, ja päällikköinstituution, *kgosi*, yhteentörmäyksiä sekä niistä aiheutuneita ongelmia ja reaktioita paikallisten keskuudessa Betsuanamaan protektoraatissa Bangwato -heimon alueella. Aiheen tarkastelu rajautuu vuosiin 1949–1956, jolloin protektoraatissa oli avioliittokriisi. Kriisi alkoi vuonna 1949 Bangwaton heimon päällikkyyden perijän Seretse Khaman avioituttua valkoisen englantilaisen naisen Ruth Williamsin kanssa, mistä seurasi Seretsen karkottaminen protektoraatista ja heimon sijaishallitsijan Tshekedi Khaman karkottaminen heimon alueelta. Kriisi päättyi vuonna 1956 Ison-Britannian sallittua Seretsen ja Tshekedin palaamisen protektoraattiin ja heimon alueelle.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä käytetään ekonomistien Daron Acemoglu ja James Robinsonin teoriaa poliittisesta ja taloudellisesta tasa-arvosta. Teoriaa hyödynnetään jakamaan tarkastelun alaiset poliittiset instituutiot kahteen ryhmään: valtaa keskittäviin ja poliittista pluralismia rajoittaviin ekstraktiivisiin instituutioihin (siirtomaahallinto) ja valtaa jakaviin sekä pluralismia ja demokratiaa edistäviin inklusiivisiin instituutioihin (*kgotla* ja *kgosi*). Tutkimuksessa hyödynnetään myös poliittisen historian käsitteitä suorasta ja epäsuorasta hallintotavasta, joita Iso-Britannia käytti siirtomaissaan. Ne toimivat tutkimusta tukevana käsitteinä, joiden avulla kuvataan instituutioiden luonteen (ekstraktiivinen/inklusiivinen) intensiteettiä. Instituutioteoriassa kulttuurin vaikutusta instituutioiden kehitykseen ei pidetä merkittävänä, minkä vuoksi tutkimuksessa pyritään osoittamaan kulttuurisen konstruktion *kgosiin* liittyvän tswanalaisen kosmologian vaikutus poliittisiin instituutioihin sekä niiden yhteentörmäyksistä aiheutuneisiin ongelmiin ja reaktioihin.

Tutkimusmenetelmänä hyödynnetään lähilukua, jonka tarkoituksena on lähdeaineiston toistuva lukeminen eri näkökulmista ja analyysin asteittainen syveneminen. Lähiluvun prosessiin sisältyy aineistoa ja sen sisältöä kategorisoiva lukeminen. Lähdeaineiston sisältöä on lukuprosessin aikana jaettu kolmeen kategoriaan: siirtomaahallinnon ekstraktiivisiin toimiin, niistä aiheutuneisiin ongelmiin ja paikallisten reaktioihin.

Lähdeaineistona on käytetty yhdysvaltalaisen aikakauslehti Timen artikkeleita vuosien 1949–1956 ajalta. Lisäksi kahta artikkelia vuodelta 1933 hyödynnetään aiheen kontekstointia varten. Aineistot on luettu Timen verkkosivujen tietokannasta digitoidussa muodossa.

Lähdeaineiston perusteella instituutioiden yhteentörmäyksiä havaittiin kaksi. Ensimmäinen tapahtui siirtomaahallinnon karkotettua Seretse Khaman vuonna 1950 Betsuanamaan protektoraatista, minkä myötä paikalliset osoittivat mieltään siirtomaahallintoa kohtaan, eivät enää totelleet siirtomaahallinnon käskyjä ja lopettivat yhteistyön sen kanssa. Toinen yhteentörmäys oli seurausta siirtomaahallinnon päätöksestä karkottaa Seretse ja Tshekedi Khama pysyvästi sekä kieltää heiltä ja heidän jälkeläisiltään mahdollisuus nousta Bangwaton päälliköiksi. Tästä seurasi paikallisten aloittama kuolonuhreja vaatinut kapina, *kgotlan* lakkauttaminen ja yhteistyökyvyttömyys paikallisten välillä. Kriisi päättyi ja yhteistyö siirtomaahallinnon ja paikallisten välillä jatkui sen jälkeen, kun siirtomaahallinto antoi Seretsen ja Tshekedin palata kotimaahansa vuonna 1956 yksityisinä kansalaisina. Paikallisten reaktioiden voimakkuuteen vaikutti *kgosiin* liittyvä kosmologia, sillä hyökkäys päällikköinstituutiota kohtaan koettiin loukkaukseksi paikallisia instituutioita kohtaan.

Avainsanat: siirtomaahallinto, protektoraatti, instituutio, kosmologia, hallintotapa

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
 Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimet ja versiot: [Listaa tähän kaikki tekoälysovellukset ja niiden versiot, joita olet käyttänyt tutkielmaprosessin aikana.]

Käyttötarkoitus: [Kuvaa tähän yksityiskohtaisesti, mihin tarkoitukseen ja miten tekoälyä on sovellettu opinnäytteeseen tutkielmaprosessin aikana.]

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: [Luettele tähän kaikki opinnäytteen vaiheet ja osiot, joissa tekoälyä on tutkielmaprosessin aikana käytetty.]

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymykset sekä teoreettinen ja käsitteellinen viitekehys.....	2
1.2. Tutkimusmenetelmä	4
1.3. Lähdeaineisto	6
1.4. Tutkimuksen suhteuttaminen aiempaan tutkimuskirjallisuuteen.....	8
2. Esikoloniaalisesta ajasta avioliittokriisiin	10
3. Avioliittokriisi ja karkotuspäätös.....	13
4. Maastakarkotuksen aika ja sen päätyminen	17
5. Yhteenveto.....	24
Lähteet ja kirjallisuus	29

1. Johdanto

Time-lehti uutisoi 25.09.1933¹ Betsuanamaan protektoraatissa tapahtuneesta selkkauksesta, joka alkoi valkoisen miehen Phineas Mackintoshin ahdisteltua paikallisia naisia. Ahdistelun kohteena oli monia naisia ja se herätti niin paljon pahennusta, että Bangwato²-heimon päällikkö Tshekedi Khama määräsi Mackintoshin tapauksen käsiteltäväksi paikallisten tuomioistuimessa, minkä päätteeksi Tshekedi tuomitsi syytetyin raipparangaistukseen. Vaikka tuomittu myönsi syyllisyytensä, joutui Tshekedi itse siirtomaahallinnon tuomioistuimen eteen. Tuomioistuimen johdossa ollut Betsuanamaan protektoraatin suurlähettiläs, vara-amiraali Edward Radcliffe Garth Russell Evans, totesi oikeuskäsittelyn päätteeksi Tshekedille tämän olevan ”erittäin kykenevä ja hyvä päällikkö”.³ Siirtomaahallinnon vara-amiraalin paikalliselle päällikölle osoittama arvostus oli kuitenkin tarkoitettu ainoastaan pehmentämään sitä seuranneita sanoja: ”...mutta myönnettyäsi eurooppalaisen ruoskimisen... olet antanut todella huonon esimerkin.” Näin ollen Evans tuomitsi Tshekedin karkotettavaksi Bangwaton alueelta siirtomaahallinnon asettamien lakien rikkomisesta. Muutamaa viikkoa myöhemmin siirtomaahallinto perui karkotuksen dominiosihteerin suositeltua sitä.⁴

Siirtomaahallinto ei hyväksynyt Tshekedin toimintaa, joten se päätti antaa oman esimerkkinsä vallastaan ja siitä, kuinka se tulevaisuudessa saattaisi tulla toimimaan. Siirtomaahallinto osoitti Tshekedin tapauksessa ylimmän valtansa protektoraatissaan ja toisti sen myöhemmin Tshekedin veljenpojan ja Bangwaton päällikkyyden perijän Seretse Khaman avioituttua englantilaisen valkoisen naisen Ruth Williamsin kanssa vuonna 1948. Tästä avioliitosta syntyi alkuun paikallisten keskuudessa kriisi, joka jakoi heimon jäsenet kahteen leiriin: Seretsen kannattajiin ja Seretsen avioliittoa vastustavaan Tshekedin leiriin. Selkkaus kuitenkin saatiin nopeasti ratkaistua heimon kesken, mutta nousi uusiin mittasuhteisiin, kun siirtomaahallinto ei hyväksynyt avioliittoa. Sen vuoksi Seretse, Ruth ja Tshekedi tulivat karkotetuiksi Betsuanamaasta vuonna 1950. Avioliittokriisi alkoi varsinaisesti vuonna 1949 ja jatkui vuoteen 1956 asti.⁵

¹ ‘SOUTH AFRICA: Admiral Under a Figtree’, *Time*, 25.9.1933, (luettu 29.4.2024).

² Lähdeaineistossa heimoa kutsutaan nimellä Bamangwato ja hyödyntämässäni tutkimuskirjallisuudessa nimellä Bangwato. Heimon nimeä käyttäessäni tulen ottamaan esimerkkiä tutkimuskirjallisuudesta.

³ Kaikki alkuperäislähteisiin viittaavat lainaukset ovat minun kääntämiäni englannin kielestä suomeen.

⁴ ‘SOUTH AFRICA: White Justice’, *Time*, 16.10.1933, (luettu 29.4.2024).

⁵ ‘BECHUANALAND: For Throne & Love’, *Time*, 11.7.1949, (luettu 29.4.2024); ‘BECHUANALAND: Dirty Trick’, *Time*, 20.3.1950, (luettu 29.4.2024); ‘BECHUANALAND: Pula’, *Time*, 8.10.1956, (luettu 29.4.2024).

Avioliittokriisin tapauksessa korostuu Betsuanamaan esikoloniaalisten poliittisten instituutioiden ja brittien siirtomaahallinnon instituution väliset erot. Nämä luonteeltaan erilaiset instituutiot kokivat useaan otteeseen yhteentörmäyksiä, jotka osoittivat, kenellä valta todellisuudessa on. Näistä yhteentörmäyksistä seurasi myös merkittävää tyytymättömyyttä Betsuanamaan asukkaissa ja erityisesti Bangwaton jäsenissä siirtomaahallintoa kohtaan, mikä sai heidät reagoimaan voimakkaasti sekä vaatimaan kuulluksi tulemistä ja vaatimuksiensa täyttämistä.

1.1. Tutkimuskysymykset sekä teoreettinen ja käsitteellinen viitekehys

Tutkimuksessani käsittelen Betsuanamaan protektoraatin (nyk. Botswana) esikoloniaalisten inklusiivisten poliittisten instituutioiden yhteentörmäyksiä Ison-Britannian siirtomaahallinnon kanssa edellä mainitun avioliittokriisin yhteydessä. Tarkoitukseni on osoittaa Time-lehden aikakauslehtiartikkeleiden ja aihetta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden avulla, että Ison-Britannian siirtomaahallinto oli luonteeltaan ekstraktiivinen poliittinen instituutio suhteessa Betsuanamaan esikoloniaalisiin inklusiivisiin instituutioihin, heimoneuvostoon (*kgotla*) ja päällikköinstituutioon (*kgosi*). Lisäksi tulen tarkastelemaan sitä, minkälaisia ongelmia ja reaktioita nämä yhteentörmäykset saivat aikaan Betsuanamaan paikallisessa väestössä.

Tutkimukseni kannalta on ensisijaisen tärkeää ymmärtää hyödyntämäni teoreettinen viitekehys: Ekonomistien Daron Acemoglun ja James Robinsonin instituutioteorian mukaan maailmassa vallitseva poliittinen ja taloudellinen epätasa-arvo johtuu maiden poliittisista ja taloudellisista instituutioista. He tarkastelevat tasa-arvossa ilmeneviä eroja vertailemalla maita ja niiden instituutioita keskenään. Heidän tutkimuksestaan käy myös ilmi, että instituutioissa voi olla eroja maiden sisällä sekä emämaan ja siirtomaan välillä. Epätasa-arvoisimpia ovat maat, joissa on ekstraktiiviset poliittiset ja taloudelliset instituutiot, eli instituutiot, joissa valta on rajoitettu pienelle eliitille ja vauraus kasautuu heidän käsiinsä. Hyviä esimerkkejä tällaisista maista ovat autoritäärisesti hallitut maat. Tasa-arvoisimpia ovat inklusiivisten instituutioiden maat, kuten nykyiset Pohjoismaat. Niissä eliitin valta on rajoitettu, omistusoikeudet on taattu, pluralismi ja demokratia kukoistavat sekä valtiolla on voimakas ja keskitetty hallinto. Acemoglu ja Robinson kertovat institutionaaliseen kehitykseen vaikuttavan kriittiset käännekohdat, luova tuho, pienet institutionaaliset erot, institutionaalinen ajautuminen sekä historian epävarma polku. Kriittisillä käännekohdilla he tarkoittavat tapahtumia, jotka saavat yhteiskunnan poliittisen tai taloudellisen tasapainon horjumaan. Niiden seurauksesta

instituutiot voivat vahvistua tai muuttua ekstraktiivisista inklusiivisiksi tai päinvastoin. Pienet institutionaaliset erot saavat instituutiot ajautumaan pitkällä aikavälillä joko inklusiivisiksi tai ekstraktiivisiksi. Lisäksi heidän mukaansa instituutioilla on sisäsyntyisesti itseään vahvistava mekanismi, jota he kutsuvat noidankehäksi ekstraktiivisten instituutioiden tapauksessa ja positiiviseksi kierteeksi inklusiivisten instituutioiden tapauksessa. Teoria ei heidän mukaansa ole deterministinen, sillä historian epävarma polku estää sen. Käsitteellä tarkoitetaan sitä, että emme voi koskaan tunnistaa kaikkia mahdollisia tekijöitä, jotka vaikuttavat historian kulkuun ja näin ollen instituutioiden kehitykseen.⁶

Tutkimukseni käsitteellisen viitekehyksen keskeiset käsitteet muodostavat edellä esitellyt ekstraktiiviset ja inklusiiviset poliittiset instituutiot. Niiden avulla pystyn erittelemään Betsuanamaan esikoloniaalisten instituutioiden sekä Ison-Britannian siirtomaahallinnon ominaisuuksia ja osoittamaan siirtomaahallinnon ekstraktiiviset piirteet ja toimet. Käsitteelliseen viitekehykseen sisältyy myös poliittisen historian tutkijan Matthew Langen hyödyntämät käsitteet suorasta ja epäsuorasta hallintotavasta. Hän määrittelee suoran hallintotavan täydellisen siirtomaahallinnon järjestelmän luomisena, jossa sekä paikalliset että keskusinstituutiot on yhdistetty saman määräysvallan ja organisatoristen periaatteiden alle. Epäsuoran hallintotavan hän taas määrittelee yhteistyösuhteena, joka vallitsee hallitsevan siirtomaakeskuksen ja usean siirtomaassa sijaitsevan alkuperäisen instituution välillä.⁷ Nämä kaksi käsitettä ovat tärkeitä tutkimukseni kannalta siksi, että Betsuanamaan protektoraatissa hallintotapa oli alkuun täysin epäsuora, mutta kiristyi avioliittokriisin aikana Bangwaton alueella ja alkoi muuttua suuremmaksi.⁸

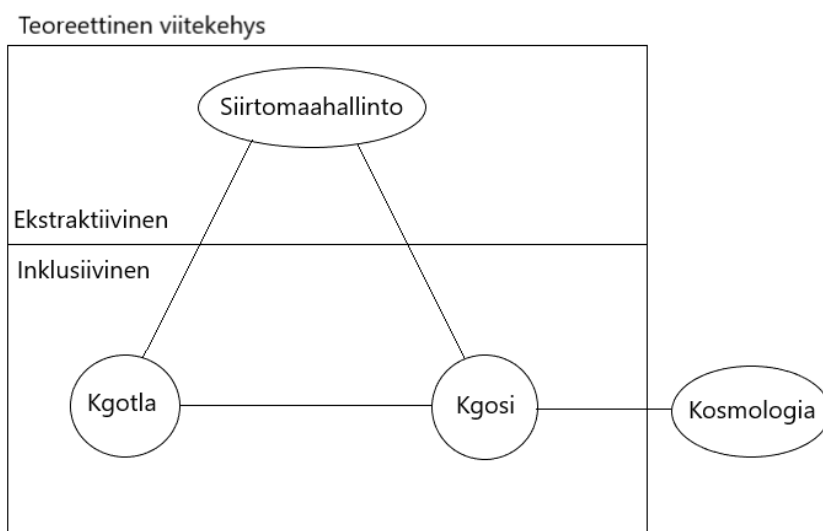
Kuvio 1 havainnollistaa tarkastelemieni poliittisten instituutioiden ja käsitteiden välisiä suhteita toisiinsa. Poliittiset instituutiot on sijoitettu sisälle nelikulmioon, joka kuvaa hyödyntämäni teoreettista viitekehystä. Kuvion keskellä on käsittelemäni poliittiset instituutiot: siirtomaahallinto, *kgotla* ja *kgosi*. Siirtomaahallinto on nelikulmion yläosassa, koska se on ekstraktiivinen instituutio, ja *kgotla* ja *kgosi* alaosassa, koska ne ovat inklusiivisia instituutioita. Ne on yhdistetty toisiinsa viivoin, sillä ne olivat Bangwaton alueella osa protektoraatin hallintojärjestelmää epäsuoran hallintotavan aikana (1885–1952) sekä Seretsen karkotuksen päättymisestä itsenäistymiseen saakka (1956–1966). Vuosien 1952–1956 välillä *kgotla* oli siirtomaahallinnon toimesta lakkautettu, jolloin vain siirtomaahallinto ja *kgosi*

⁶ Acemoglu & Robinson 2013, 80–81, 101, 106–111, 117, 308.

⁷ Lange 2009, 28.

⁸ Lange 2009, 151–152.

olivat voimassa, ja hallintotapa oli suora. Epäsuoran hallintotavan aikana inklusiiviset instituutiot olivat toiminnassa, kun taas suoran hallinnon aikana ekstraktiivinen siirtomaahallinto tukahdutti inklusiiviset instituutiot. Botswanan itsenäistyttyä ekstraktiiviset instituutiot katosivat ja inklusiiviset instituutiot nousivat valtaan. Teoreettisen viitekehyksen ulkopuolella on *kgosiin* liittyvän tswanalaisen kosmologian käsite, joka on yhdistetty viivalla *kgosin* käsitteeseen. Kosmologia on viitekehyksen ulkopuolella, koska se ei sisälly instituutioteoriaan. Se on kuitenkin yhdistetty viivalla *kgosiin* niiden välisen vaikutussuhteen vuoksi. Tulen käsittelyluvuissa syventymään siihen, miten kosmologia vaikuttaa päällikköinstituutioon ja sitä kautta instituutioteoriaan.

Kuvio 1 Poliittiset instituutiot ja niihin liittyvät käsitteet

1.2. Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänäni hyödynnän lähilukua, jonka keskeisenä periaatteena kirjallisuudentutkija Jyrki Pöysä kertoo olevan saman tekstin toistuvaa lukemista. Ensimmäinen aineiston lukukerta on lukijan ennako-olettamuksien ja -käsitysten täyttämää, mutta lähiluvun prosessin aikana lukija löytää hiljalleen uusia, tarkasteltavalle ilmiölle tärkeitä havaintoja aineistostaan. Pöysä huomauttaakin, että lukeminen ei ole joka kerralla samasta näkökulmasta lähtevää lukemista, vaan jokainen lukukerta lähtee uudesta suunnasta, ja on katkonaista sekä kategorisoivaa. Hän myös kertoo kirjoittamisen sisältyvän lähiluvun prosessiin. Se lähtee liikkeelle lyhyistä muistiinpanoista ja etenee sanalliseksi tulkinnaksi samalla kun se muuttaa lukemista ja tekee siitä reflektioivampaa sekä analyyttisempää. Pöysä

myös huomauttaa lähiluennan olevan lopustaan avointa, millä hän tarkoittaa sitä, ettei lopullinen tulkinta tekstistä ole mahdollinen päämäärä.⁹

Olen tutkimuksessani hyödyntänyt Pöysän kuvailemaa lähiluvun prosessia löytääkseni aineistostani tarkastelemalleni ilmiölle olennaisia asioita. Ensimmäinen lähdeaineiston lukukertani oli ennakkokäsityksieni ja -olettamuksieni värittämää, mutta aineiston jokaisen lukukerran välissä olleet tutkimuskirjallisuuden syventymiset auttoivat minua löytämään uusia näkökulmia aineistooni sekä korjaamaan ennakkokäsityksiäni ja -olettamuksiani. Olin alkuun lähdeaineiston ja hieman myös avioliittokriisistä kertovan elokuvan, *A United Kingdom* (2016), pohjalta olettanut, että Bangwaton jäsenet asettuivat Seretsen puolelle Tshekedin sijaan puhtaasti siksi, että he näkivät Seretsen avioliiton oikeutetuksi. Antropologi Ørnulf Gulbrandsen tuo kuitenkin esille, että perinteen mukaan Seretsen olisi tullut konsultoida sijaishallitsijaa ja heimon vanhimpia, mikä alun perin teki hänen argumenttinsa avioliiton oikeutuksesta huteran heimolaisten silmissä. Merkittävin tekijä Seretsen voitoksi oli kuitenkin se, että Tshekedi oli sijaishallitsijana toimiessaan ollut suorastaan autoritääriin ja heimolaisia sortava sekä hänen uskottiin pyrkivän anastamaan valta Seretseltä, minkä vuoksi heimolaisten hänelle antama tuki oli rapistunut.¹⁰ Juuri tällaisen lähiluvun ytimessä olevan toistavan, pohdiskeluvan ja analysoivan elementin vuoksi olen onnistunut korjaamaan tarkastelemaani ilmiöön liittyviä ennakkokäsityksiäni.

Lähilukuprosessin muistiinpanoista kirjoittamiseen siirtyminen tuki tulkinnan muodostamistani ja teki aineiston lukemisesta katkonaista ja erittelevää sekä muutti sen reflektioivammaksi ja analyttisemmäksi. Lähdeaineistoon tutustuessani kirjoitin muistiinpanoja ja erittelin havaintoni tutkimuskysymyksieni kautta kolmeen kategoriaan: siirtomaahallinnon ekstraktiiviset toimet, niistä aiheutuneet ongelmat ja paikallisten reaktiot. Kategorisoinnin jälkeen syvenyin entisestään tutkimuskirjallisuuteen ja aineistoon tavoitteenani havaita erilaisia tekijöitä, joihin kategorioideni alaiset ilmiöt olivat yhteydessä. Kaikista merkittävin havainto lähiluvun hyödyntämisessä oli *kgosiin* liittyvän tswanalaisen kosmologian¹¹ yhteys paikallisten reaktioihin Ison-Britannian karkotettua Seretsen.

⁹ Pöysä 2010, 332–340.

¹⁰ Gulbrandsen 2012, 88; Lange 2009, 151.

¹¹ Poliitiikan tutkija Milja Kurki kertoo humanistisissa tieteissä kosmologialla tarkoitettavan uskomusjärjestelmiä, joita ihmisyyteisillä on eri aikoina ollut maailman ja universumin järjestyksestä sekä ihmisten paikasta siinä. Kurki 2020.

Lähiluennan heikkoutena voidaan pitää Pöysän huomautusta siitä, että tekstin lopullinen tulkinta ei ole mahdollinen päämäärä. Historiantutkimukset perustuvat aina lähdeaineistojen tulkintaan, joten tämä ongelma ei juuri poikkea alan muista tutkimuksista. Lisäksi on huomioitava, että tutkimukseni ensisijaisena tarkoituksena on osoittaa siirtomaahallinnon ekstraktiiviset piirteet lähdeaineiston ja tutkimuskirjallisuuden avulla: teoreettinen viitekehyseni antaa tarkat raamit ekstraktiivisten instituutioiden määrittelylle, minkä seurauksesta aiheesta johdettavat tulkinnat rajautuvat merkittävästi.

1.3. Lähdeaineisto

Tutkimukseni alkuperäislähteinä ovat yhdysvaltalaisen Time-lehden aikakauslehtiartikkelit, joista 12 on julkaistu vuosien 1949 ja 1956 välillä. Vaikka tutkimusaiheeni käsitteleekin vuosia 1949–1956, hyödynnän kahta artikkelia vuodelta 1933. Nämä aikarajaukseni ulkopuolella olevat artikkelit ovat tutkimukseni kannalta hyödyllisiä, sillä ne auttavat minua kontekstoimaan käsittelemääni ilmiötä.

Timen artikkelit valikoituivat lähdeaineistokseni kahdesta syystä. 1) Saavutettavuus: Botswanan kansallisarkistoon on kaikilla vapaa pääsy, mutta heillä ei ole e-aineistoja.¹² Sama tilanne on Ison-Britannian kansallisarkiston Betsuanamaata koskevissa aineistoissa.¹³ Arkistoissa olisi todennäköisesti ollut aiheelleni hyödyllisiä aineistoja, mutta matkakustannuksien vuoksi en päässyt vierailemaan niissä. Nämä arkistot olisivat todennäköisesti tarjonneet mahdollisuuden syventyä siirtomaahallinnon näkökulmaan, jonka myötä olisin voinut saada luotua kattavamman kuvan siitä, minkälaiset tekijät vaikuttivat siirtomaahallinnon toimintaan. Lisenssioikeuksien vuoksi en pystynyt hyödyntämään The British Newspaper Archiven sanomalehtiarkistoja.¹⁴ Näihin arkistoihin perehtyminen olisi taas auttanut minua luomaan monipuolisemman kuvan käsittelemistäni tapahtumista sekä huomioimaan emämaassa käydyn keskustelun mahdolliset vaikutukset siirtomaahallinnon toimintaan. 2) Sisältö: Timen artikkeleista käy ilmi tarkastelemani ilmiöt. Niiden kautta olen onnistunut havaitsemaan Ison-Britannian siirtomaahallinnon ja *kgotlan* ja *kgosin* väliset

¹² Republic of Botswana. *National Archives Research Enquiry*. <https://www.gov.bw/culture/national-archives-research-enquiry>. Luettu 20.9.2024.

¹³ The National Archives. *Colonies and dependencies from 1782*. <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/colonies-dependencies-further-research/>. Luettu 20.9.2024.

¹⁴ The British Newspaper Archive. <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>. Luettu 20.9.2024.

institutionaaliset yhteentörmäykset sekä niistä aiheutuneita ongelmia ja reaktioita paikallisten keskuudessa avioliittokriisin yhteydessä.

Se, että olen hyödyntänyt ainoastaan yhden julkaisijan aineistoja, aiheuttaa puutteita tutkimukselleni. Se luo yksipuolisen kuvan, josta nousee julkaisijan arvot. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että *Time* kutsuu Etelä-Afrikan pääministeri Daniel Malania ”kiihkomieliseksi rasistiksi” ja kritisoi Isoa-Britanniaa periaatteidensa (kansojen itsemääräämisoikeus) sivuuttamisesta Seretsen karkotuksen yhteydessä.¹⁵ Vaikka nämä huomautukset ovatkin tosia, kertoo niiden mainitseminen Timen arvomaailmasta. Historioitsija Robert Vanderlan kertoo Timen arvojen mukailleen pitkälti lehden perustajan Henry Lucen arvomaailmaa. Luce oli kommunismin vastainen talousliberaali, joka toivoi lehdessään esitettävän kritiikin edistävän ihmisten velvollisuudentunnetta yhteiskunnallisesta vastuusta ja halusi Yhdysvalloille suuremman roolin sekä kansainvälisessä politiikassa että taloudessa.¹⁶ Malanin ja Ison-Britannian kritisointi *Timessä* näyttäytyy Lucen arvoihin peilattaessa pyrkimyksenä levittää Yhdysvaltain poliittista vaikutusvaltaa eteläiseen Afrikkaan ja suojata se kommunismilta. Tämä puolueettomuuteen liittyvä ongelma ei kuitenkaan tutkimukseni kannalta ole merkittävä, sillä objektiivisuuteen pyrkiessäni olen lähdeainestoa tarkastellessani keskittänyt huomioni faktoihin, jotka ovat todennettavissa tutkimuskirjallisuuden avulla.

Tulkintaani on myös voinut vaikuttaa se, että aineistoni ei ole alkuperäisessä painetussa muodossaan. *Time* on siirtänyt hyödyntämäni aineiston nettisivuilleen litteroituun muotoon. Digitaalisten ihmistieteiden professori Mikko Tolonen ja data-analytiikan professori Leo Lahti huomauttavat, että painetut ja digitoidut aineistot ovat omia, erillisiä tutkimuksen kohteita. Niissä molemmissa voi olla elementtejä, joita toisessa ei ole, kuten merkintöjä painetun tekstin ohessa.¹⁷ Nähdäkseni tämä ei kuitenkaan ole aiheuttanut tutkimukselleni ongelmaa, sillä tarkoituksenani on ollut keskittyä vain asiatekstin sisältöön.

Lähdeaineistoni on suhteellisen suppea sen koostuessa 14 artikkelista. Aineiston vähyden vuoksi on todettava se mahdollisuus, että aineistosta havaitsemiani instituutioiden yhteentörmäyksiä oli enemmän kuin kaksi ja niistä aiheutuneet ongelmat ja paikallisten reaktiot ovat voineet olla moninaisemmat. Suppeudesta huolimatta piirityy aineiston ja näkökulmani avulla selkeä kuva Ison-Britannian ekstraktiivisista toimista ja niistä aiheutuneista ongelmista. Olen myös tutkimuskirjallisuuden avulla onnistunut korjaamaan aineiston suppeudesta

¹⁵ 'BECHUANALAND: Dirty Trick', *Time*, 20.3.1950, (luettu 20.9.2024).

¹⁶ Vanderlan 2010, 12–13, 85, 212, 260.

¹⁷ Tolonen & Lahti 2018, 225.

aiheutuneita ongelmia. Yhdessä artikkelissa esimerkiksi kerrotaan, että Ison-Britannian hallitus ilmoitti kieltävänsä Seretseltä päällikkyuden elinikäisesti.¹⁸ Siinä ei kuitenkaan kerrota, että päällikkyuden kieltö koski myös Seretsen ja Tshekedin jälkeläisiä.¹⁹

1.4. Tutkimuksen suhteuttaminen aiempaan tutkimuskirjallisuuteen

Tutkimuksessani käsittelemän ajanjaksoa vuosien 1949 ja 1956 välillä. Kyseinen ajanjakso on valikoitunut tutkimukseni kohteeksi siksi, että se on ollut kriittinen käännekohta Botswanan historiassa. Se onkin tutkimuksen arvoinen ja merkittävä siltä kannalta, että esikoloniaalisten instituutioiden yhteentörmäyksistä siirtomaahallinnon kanssa sekä niistä aiheutuneista ongelmista ja paikallisten reaktioista seurasi yhdessä globaalien ilmiön, dekolonialisaation, kanssa modernin valtion rakennusprojekti ja siirtomaan itsenäistymisen valmistelu. Tämä ilmenee piirikuntaneuvostojärjestelmän rakentamisessa, lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan siirtämisessä kokonaisuudessaan asteittain paikallisille, paikallisten hallinnollisissa kouluttamisessa, demokraattisten vaalien käyttöönottamisessa, uusien hallinnollisten toimielimien perustamisessa sekä dekolonisaation luomassa paineessa.²⁰ On tärkeää ymmärtää ne institutionaaliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet, joissa käännekohta tapahtui, jotta voidaan saavuttaa syvempi ymmärrys Acemoglun ja Robinsonin instituutioteorian toimintamekanismeista. Samoin instituutioteorian hyödyntäminen auttaa ymmärtämään siirtomaa-ajan lopussa luotuja instituutioiden perustuksia, jotka vaikuttavat yhä tänä päivänä Botswanan yhteiskuntaan. Lisäksi tällaisten käännekohtien lähestyminen lähiluvun menetelmän avulla voi korostaa instituutioteorian vahvuuksia, mutta myös paljastaa siinä piileviä puutteita, vaillinaisuuksia ja mahdollisia virheitä.

Instituutioteoriassa ongelmia havainnut historiantutkija Frederick Cooper tarttuu teorian taloudellisiin elementteihin. Hän huomauttaa, että teorian mukaan eurooppalaiset instituutiot ovat ainoat oikeat instituutiot kestävän taloudellisen kasvun varmistamiseksi eli muunlaisilla instituutioilla ei kestävästä taloudellisesta kasvusta voisi saavuttaa. Lisäksi hän kritisoi teoriaan sisältyvää väittämää, jonka mukaan orjakaupan intensiteetin vaikutukset ympäri Afrikkaa korreloivat epätasaista taloudellista kehitystä nykyisissä Afrikan maissa, toteamalla sen

¹⁸ 'BECHUANALAND: Banished Forever', *Time*, 7.4.1952, (luettu 20.9.2024).

¹⁹ Guldbrandsen 2012, 90.

²⁰ Acemoglu & Robinson 2013, 410; Lange 2009, 151–154.

jättävän huomioimatta historiallisten prosessien kronologisen kulun.²¹ Cooperin huomautukset ovat tärkeitä historiantutkimuksen kannalta, mutta instituutioteoria soveltuu niistä huolimatta erilaisten poliittisten instituutioiden ominaisuuksien erittelyyn ja niiden välisten yhteentörmäyksiä analysoimiseen.

Taloushistorioitsija Gareth Austin suhtautuu myös kriittisesti kestävän talouskasvun kehityksen institutionaaliseen selitykseen. Hän huomauttaa siinä olevan ongelmana historian tiivistäminen: siirtomaavalta ja omistusoikeudet ovat hyvin eri asia 1500-luvulla kuin 1990-luvulla.²² Garethin huomio instituutioiden luonteen muutoksesta ajan kuluessa on tärkeä, mutta sillä ei ole vaikutusta tutkimukseni aiheelle, koska tarkastelen lyhyen aikavälin tapahtumia ja keskityn poliittisiin instituutioihin, en pitkän aikavälin taloudellisten instituutioiden muutoksiin.

Austin ja Cooper tarttuvat kritiikissään instituutioteorian taloudellisiin elementteihin, mutta hekään eivät Acemoglun ja Robinsonin tavoin huomioi kulttuurillisten tekijöiden vaikutusta instituutioihin. Teoriassa onkin nähdäkseni puutteellista se, että siinä ei tuoda esille kulttuurillisten konstruktioiden vaikutusta instituutioiden kehitykseen ja muovautumiseen. Botswanan tapauksessa tämä ilmenee siinä, että teoriassa ei oteta huomioon tswanalaista kosmologiaa päällikköinstituutiosta, joka oli merkittävä tekijä paikallisten esikoloniaalisten instituutioiden kehityksessä.²³ Käsittelen tämän tekijän osallisuutta tutkimuskohteelleni myöhemmin käsittelyluvuissa.

Acemoglu ja Robinson käsittelevät sekä Ison-Britannian että Botswanan institutionaalista kehittymistä. He osoittavat, että Isossa-Britanniassa inklusiivisten instituutioiden kehitys alkoi jo Magna Cartan allekirjoituksesta vuonna 1215, ja 1900-luvun puoliväliin mennessä instituutiot olivat jo täysin inklusiivisia.²⁴ Samoin he käsittelevät nykyisen Botswanan esikoloniaalisia instituutioita ja niiden kehitystä siirtomaavallan aikana.²⁵ He eivät kuitenkaan tuo esille sitä, että siirtomaahallinto instituutiona itsessään oli luonteeltaan ekstraktiivinen ja ajautui osittain sen vuoksi törmäyskurssille paikallisten instituutioiden kanssa.

²¹ Cooper 2014, 31–32.

²² Austin 2008, 998.

²³ Gulbrandsen 2012, 41–42, 89–90.

²⁴ Acemoglu & Robinson 2012, 185–212.

²⁵ Acemoglu & Robinson 2012, 404–414.

Lange käsittelee siirtomaahallinnon epäsuoran hallintotavan tiukentumista Betsuanamaassa 1940-luvun lopulta alkaen.²⁶ Hän ei kuitenkaan tuo esille sitä, että siirtomaan esikoloniaaliset instituutiot törmäsivät yhteen siirtomaahallinnon kanssa. Hän mainitsee avioliittokriisin yhteydessä Betsuanamaan paikallisten asukkaiden olleen tyytymättömiä siirtomaahallinnon toimintaan, mutta ei tuo erilaisten instituutioiden osallisuutta siihen.²⁷

Gulbrandsen on tehnyt Botswanan valtion rakennusprosessista kattavan tutkimuksen, jossa hän keskittyy postkoloniaaliseen aikaan. Hän myös käsittelee esikoloniaalista ja siirtomaa-aikaa, jotka hän näkee olennaisina valtion muodostuksen poliittisille prosesseille postkoloniaalisessa Botswanassa. Hän tuo esille niitä poliittisiä prosesseja, joita tapahtui päällikköinstituutio *kgosin*, heimoneuvosto *kgotlan* ja siirtomaahallinnon välillä.²⁸ Hän ei tutkimuksessaan lähesty näitä instituutioita ja niiden kosketuksia toisiinsa instituutioteorian näkökulmasta. Siitä huolimatta hänen kattava tutkimuksensa tarjoaa tutkimukselleni monia tärkeitä huomioita, joita tulen hyödyntämään analysoidessani tutkimukseni kohdetta.

2. Esikoloniaalisesta ajasta avioliittokriisiin

Esikoloniaalisen ajan loppuun mennessä suurinta osaa Betsuanamaan alueesta hallitsi kahdeksan tswanalaista heimoa. Heimot olivat ennen protektoraatin perustamista käyneet toisinaan pienimuotoista sotaa keskenään ja ryöstelleet toistensa karjaa. Ne olivat myös laajentaneet alueitaan alistamalla muita tswanalaisia yhteisöjä sekä muiden kansojen edustajia, kuten saneja. Heimojen sisäiset dynastiset sodat eivät myöskään olleet poikkeuksellisia, ja ne monesti repivätkin heimoja palasiksi, mutta myöhemmin ne taas yhdistyivät yhden osapuolen kukistettua toisen. Protektoraatin perustamisen (1885) myötä britit vahvistivat virallisesti näiden kahdeksan heimon ja niiden hallitsijoiden aseman. Tämä kuitenkin tarkoitti sitä, että, vaikka siirtomaahallinnon valtuuttamina heillä oli oikeus vahvistaa ja kasvattaa valtaansa suhteessa muihin heidän alueillaan eläviin yhteisöihin, joutuivat he luopumaan ylimmästä vallastaan ja itsemääräämisoikeudestaan. Päälliköistä tuli näin ollen siirtomaahallinnon hallinnollisia välineitä. Heidän valtaansa ei juuri muuten puututtu ja he saivatkin jatkaa

²⁶ On hyvä huomioida, että Ison-Britannian harjoittama epäsuora hallintotapa Betsuanamaassa ei ollut ainutlaatuinen, eikä myöskään sen ainoa hallintotapa siirtomaissaan. Lange käsittelee Ison-Britannian siirtomaahallinnon suoraa hallintoa Mauritiuksella ja Guyanassa sekä epäsuoraa hallintoa Betsuanamaassa ja Sierra Leonessa. Hän vertailee, miten nämä eri hallintotavat ovat vaikuttaneet maiden itsenäistymisen jälkeiseen kehitykseen. (Lange 2009, 6–8.)

²⁷ Lange 2009, 151–154.

²⁸ Gulbrandsen 2012, 1–3, 35.

hallitsemista lähestulkoon samoin kuin aiemminkin. Toisin sanoen Iso-Britannia hallitsi protektoraattia epäsuorasti.²⁹

Tswanalaisilla heimoilla oli samat poliittiset instituutiot voimassa siirtomaa-aikana kuin esikoloniaalisena aikana. Näistä keskeisimmät olivat päällikköinstituutio *kgosi* ja heimoneuvosto *kgotla*. Tswanalaisten päälliköille oli aikojen saatossa annettu lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalta sekä heidän päätöksilleen oli luovutettu korkein valta liittyen heimon alueisiin ja karjaan. Päällikkyys ei ollut suoranaisesti perinnöllinen, eivätkä päälliköt olleet itsevaltiaita, sillä heidän valtansa oli riippuvainen heimojensa antamasta tuesta, minkä vuoksi heidän oli otettava heimoneuvostossa esitetyt näkemykset huomioon. Heimoneuvostoissa kaikki miespuoliset heimolaiset yhteiskunnallisesta asemastaan riippumatta saivat vapaasti kertoa mielipiteensä heimoon liittyvistä asioista. Jos heimon jäsenet eivät pitäneet päällikköään pätevänä tehtävässään tai hänen nähtiin väärinkäyttävän asemaansa, hänet saatettiin karkottaa tai joissain tapauksissa murhata.³⁰

Acemoglu ja Robinson erittelevät *kgosin* ja *kgotlan* inklusiivisia elementtejä. *Kgotlan* inklusiivisuus ilmenee siinä, että kokouksiin sai osallistua kaikki heimon täysi-ikäiset miehet, niitä järjestettiin usein ja osallistujat saivat vapaasti ilmaista mielipiteensä. Sen pluralistisuutta korostaa epäsuosiossa olevan päällikön murhaaminen, karkottaminen ja hänen käskyjensä noudattamatta jättäminen. Näistä seikoista ilmenee myös *kgosin* inklusiivisuus: ne asettivat rajoitteita päällikön vallankäytölle.³¹

Betsuanamaan esikoloniaaliset instituutiot *kgosi* ja *kgotla* kokivat yhteentörmäyksen Ison-Britannian siirtomaahallinnon kanssa 1930-luvulla Tshekedin tapauksessa. Siinä siirtomaahallinnon ekstraktiivisuus nousee esiin: ylin valta oli siirtomaahallinnolla eli valta oli rajoitettu pienelle eliitille, sillä siirtomaahallinnon laki ylitti paikallisten lait. Siirtomaahallinto oli näin ollen määräävässä asemassa, eikä sen periaatteessa tarvinnut välittää paikallisten mielipiteistä. Siirtomaahallinto kuitenkin pyörsi Tshekedin karkottamispäätöksensä vain muutamaa viikkoa myöhemmin sen jälkeen, kun dominios sihteeri James Henry Thomas suositteli sitä.³²

Kgotlan, *kgosin* ja siirtomaahallinnon välille aiheutui kitkaa myös silloin, kun siirtomaahallinto halusi asettaa yksittäisten heimojen päälliköiksi omat suosikkinsa. Tästä seurasi tswanalaisille

²⁹ Gulbrandsen 2012, 16, 26, 36–37.

³⁰ Lange 2009, 142–143.

³¹ Acemoglu & Robinson 2012, 407.

³² 'SOUTH AFRICA: White Justice', *Time*, 16.10.1933, (luettu 29.4.2024).

tyypillinen reaktio: he lakkasivat kuuntelemasta siirtomaahallinnon asettaman päällikön käskyjä, kuten kävi myöhemmin käsiteltävän Rasebolai Kgamanen tapauksessa.³³ Britit kuitenkin muuttivat *kgosin* ja *kgotlan* välistä valtatasapainoa päällikköinstituution hyväksi heti protektoraatin ensimmäisen vuosikymmenen aikana: päälliköiden karkottaminen ja murhaaminen kiellettiin ja siirtomaahallinto asettui useimmiten päälliköiden puolelle protektoraatin sisäisissä asioissa. Gulbrandsenin mukaan *kgosin* valta kasvoi tämän perusteella merkittävästi.³⁴ Lange kuitenkin huomauttaa, että tällä toimella ei juuri ollut merkitystä, sillä päällikköönä tyytymättömät paikalliset saattoivat vain tapansa mukaan jättää noudattamatta päällikön antamia käskyjä.³⁵

Ison-Britannian jokseenkin välinpitämätön suhtautuminen Betsuanamaan protektoraattia kohtaan oli uhka protektoraatille ja sen asukkaille koko siirtomaavallan ajan. Geopolitiikka ja taloudelliset intressit saivat Ison-Britannian perustamaan Betsuanamaan protektoraatin, sillä brittivastaisten buurien ja nykyisen Namibian alueelle siirtomaan (1884–1915) perustaneen Saksan levittäytymishalut loivat uhan brittien mahdollisuuksille kulkea Etelä-Afrikasta³⁶ muihin pohjoisemmassa oleviin siirtomaihinsa. He pitivät Betsuanamaata suhteellisen arvottomana periferiana, minkä vuoksi he päätyivät hallitsemaan uutta protektoraattia taloudellisesti edullisen epäsuoran hallintotavan menetelmin.³⁷

Etelän suunnalta peräisin olleet uhat toimivat kannustimina tswanalaisten tahdolle perustaa protektoraatti. He tahtoivat suojaa muiden eurooppalaisten levittäytymispyrkimyksiä vastaan sekä lopun jatkuvalla kahakoinnille buurien kanssa, jotka olivat vuonna 1835 alkaneesta Suuresta vaelluksesta lähtien pyrkineet levittäytymään tswanalaisten alueille. Nämä brittien siirtomaavaltaa pakenevat buurit lopettivat pohjoiseen suuntautuneen levittäytymisensä Betsuanamaan protektoraatin perustamisen myötä. Tswanalaisten etelän suunnalta kokema uhka ei kuitenkaan päättynyt tähän. 1890-luvulla brittien suunnitelmissa oli siirtää Betsuanamaa osaksi Etelä-Afrikkaa tai Cecil Rhodesin johtaman Etelä-Afrikan kauppakomppanian alaisuuteen. Kolmen tswanalaisen päällikön matka Lontooseen ja voimakas vastustus lähetyssaarnaajien taholta vesitti siirron toistaiseksi. 1900-luvun alussa

³³ Lange 2009, 150.

³⁴ Gulbrandsen 2012, 3.

³⁵ Lange 2009, 148–150.

³⁶ Huomioitakoon, että Etelä-Afrikan unioni (1910–1961) perustettiin vuonna 1910, jolloin alueella olleet Kapmaan siirtomaa, Natalin siirtomaa, Oranjejoen siirtomaa ja Transvaalin siirtomaa liitettiin yhteen. (Thompson 1990, 148–153). Tulen käyttämään kyseisistä siirtomaista ja Etelä-Afrikan unionista sanaa Etelä-Afrikka koko tutkielman lävitse, kuten on hyödyntämässäni tutkimuskirjallisuudessakin tehty.

³⁷ Acemoglu & Robinson 2013, 404; Lange 2009, 145–147.

liittämismahdollisuus nousi taas pinnalle, minkä seurauksesta samaiset päälliköt tekivät tswanalaisten näkökulmasta toisen menestyksekkään matkan Lontooseen vuonna 1909. Pelko Etelä-Afrikkaan liittamisestä oli läsnä aina 1950-luvulle asti, sillä vielä vuonna 1953 brittien Etelä-Afrikan suurlähettiläs totesi Betsuanamaan tulevaisuuden olevan ainoastaan osana Etelä-Afrikkaa. Näistä suunnitelmista kuitenkin luovuttiin lopulta vuonna 1956, jolloin modernin valtion rakennusprojekti ja itsenäistymisen valmistelu aloitettiin.³⁸

3. Avioliittokriisi ja karkotuspäätös

Betsuanamaan esikoloniaaliset instituutiot törmäsivät muutamia kertoja yhteen siirtomaahallinnon kanssa ennen avioliittokriisiä. Nämä yhteentörmäykset olivat olleet suhteellisen rauhallisia ja nopeasti ohimeneviä. Tilanne kuitenkin muuttui avioliittokriisin tapauksessa, sillä sen seuraukset olivat pitkäkestoisempia ja aiheuttivat suurempia ongelmia sekä reaktioita paikallisten keskuudessa.

Seretse Khaman ja Ruth Williamsin avioitumisesta alkanut avioliittokriisi selvitettiin paikallisten keskuudessa suhteellisen nopeasti. Timen artikkelissa kerrotaan *kgotlassa* käydystä keskustelusta, jossa Bangwaton sijaishallitsija Tshekeledi vastusti avioliittoa, koska Seretse ei ollut heimon tapojen mukaan pyytänyt lupaa siihen ja siksi, että ”valkoinen nainen ei ole sopiva Seretselle ja heimolle”. Tshekedin kantaan yhtyivät monet heimon vanhimmista, joista yksi totesi avioliiton hajottavan heimon. *Kgotlan* kokoonnuttua kuudentena päivänä Seretse pyysi kokoukseen osallistuneita ilmaisemaan kantansa avioliittoon, jota suurin osa vastasi puoltavansa.³⁹

Kgotlan ja *kgosin* inklusiiviset piirteet nousevat pintaan edellä esitellyssä tapauksessa. Eliitin valta oli rajattu, minkä vuoksi sijaishallitsijana toiminut Tshekeledi ja hänen kannattajansa eivät vähemmistönä saaneet tahtoaan läpi. Sen sijaan enemmistön asetuttua Seretsen puolelle, voitti Seretse kiistan. Näin ollen kiista päättyi demokraattiseen äänestykseen, minkä Gulbrandsen huomauttaa olleen poikkeuksellista Betsuanamaassa.⁴⁰ Suoria äänestyksiä ei ollut tapana pitää

³⁸ Lange 2009, 146; Gulbrandsen 2012, 48–49, 69–75.

³⁹ 'BECHUANALAND: For Throne & Love', *Time*, 11.7.1949, (luettu 30.4.2024).

⁴⁰ Toisin kuin lähdeaineistostani käy ilmi Gulbrandsen tuo esille sen seikan, että äänestys lähti liikkeelle Tshekedin aloitteesta. Tshekeledi pyysi alkuun kaikkia avioliittoa vastustavia nousemaan ylös, jolloin vain muutamat tekivät niin. Tämän jälkeen Seretse hyödynsi Tshekedin aloitetta pyytämällä häntä kannattavia istumaan hiljaa ja vastustavia nousemaan seisomaan – vain muutamat nousivat. Seuraavaksi hän pyysi kaikkia häntä kannattavia nousemaan ylös. (Gulbrandsen 2012, 88.)

heimoneuvostoissa, vaan niissä ilmaistiin kunkin omia näkemyksiä. Lopullisen päätöksen teki päällikkö.⁴¹ Joka tapauksessa heimon miehillä oli jo ennestään mahdollisuus vaikuttaa lopulliseen päätökseen esittämällä näkemyksensä käsitellystä asiasta. Uusi, suora demokraattinen äänestys vain toimi poikkeuksellisenä inklusiivisuuden lisänä.

Timesissä huomautettiin, että *kgotlassa* tehty päätös ei ollut riittävä. Sitä varten tarvittiin vielä brittien hyväksyntä, joka ”herättäisi paheksuntaa... valkoisissa Etelä-Afrikkalaisissa”.⁴² Briteille oli tärkeää säilyttää hyvät suhteet Etelä-Afrikkaan taloudellisten ja geopoliittisten syiden vuoksi. Maiden välillä tehdyt sopimukset sitoivat ne toisiinsa taloudellisesti, mikä sai aikaan sen, että sopimusten päättyminen olisi vaaraksi molempien taloudelle.⁴³ Lange kertookin siirtomaahallinnon pelänneen, että avioliitto tulehduttaisi brittien ja Etelä-Afrikan suhteet sekä saattaisi provosoida Etelä-Afrikan asettamaan Betsuanamaahan talouden lamauttavia sanktioita.⁴⁴ Historioitsijat Ronald Hyam ja Peter Henshaw myös huomattavat brittien pelänneen, että Etelä-Afrikka eroaisi Kansainyhteisöstä sekä tekisi aseellisen hyökkäyksen Betsuanamaahan. Tämän vuoksi brittien poliittinen linja oli se, että mitään, mikä saattaisi provosoida Etelä-Afrikan konkreettisesti yrittämään Betsuanamaan liittämistä itseensä, ei saisi tehdä.⁴⁵ Brittien kannalta tilannetta hankaloitti se, että he olivat allekirjoittaneet demokratiaa ja kansojen itsemääräämisoikeutta tukevan Atlantin julistuksen (1941) sekä Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien julistuksen (1949), jotka olivat ristiriidassa Etelä-Afrikan apartheidiä kannattavan hallituksen säätämien lakien kanssa. Etelä-Afrikassa valtaan vuonna 1948 tullut Kansallispuolue säätöi vuonna 1949 ennen avioliittokriisin alkua eriväristen ihmisten avioliitot kieltävän lain (Prohibition of Mixed Marriages Act) ja vielä vuonna 1950 säätöi lain (Immorality Act), joka kielsi seksuaalisen kanssakäymisen eriväristen ihmisten välillä.⁴⁶ Näin ollen ongelmallista olisi Etelä-Afrikan myötäily kieltämällä avioliitto, sillä se olisi vastoin YK:n ihmisoikeusjulistuksen 1. ja 16. artiklaa,⁴⁷ ja Seretsen päällikkyyden estäminen, koska se olisi vastoin demokratian ja kansojen itsemääräämisoikeuden tukemista. Vaikuttaakin siltä, että välttääkseen suhteidensa

⁴¹ Gulbrandsen 2012, 88.

⁴² 'BECHUANALAND: For Throne & Love', *Time*, 11.7.1949, (luettu 30.4.2024).

⁴³ Henshaw & Hyam 2007, 144–145.

⁴⁴ Lange 2009, 151.

⁴⁵ Hyam & Henshaw 2007, 174, 176.

⁴⁶ Thompson 1990, 190.

⁴⁷ 1. artikla. ”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.” 16. artikla. 1. ”Täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe ilman minkäänlaisia rodusta, kansalaisuudesta tai uskonnosta johtuvia rajoituksia. Heillä on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen.” *YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus*.

tulehtumisen Etelä-Afrikan kanssa ja syytökset YK:n ihmisoikeuksien julistuksen sekä Atlantin julistuksen rikkomisesta, britit pyrkivät ratkaisemaan asian oikeusteitse.

Time uutisoi syyskuussa 1949 Seretsen ja Ruthin saamasta positiivisesta vastaanotosta, kun he saapuivat Bangwaton pääkaupunkiin Seroween. Samalla heimon ja tuoreen avioparin yllä leijui huoli Seretsen päällikkyydestä: brittihallitus oli aloittanut tutkinnan, jonka tarkoituksena oli selvittää, oliko Seretse valittu laillisesti heimonsa päälliköksi.⁴⁸ Puoli vuotta myöhemmin Time uutisoi brittihallituksen päätöksestä karkottaa Seretse ja Tshekedi viideksi vuodeksi. Artikkelissa huomautetaan brittien toimineen vastoin sen periaatetta edistää tasa-arvoa kaikkien rotujen välillä ja tuo esille, että brittihallitus ei myönnä Etelä-Afrikan pääministerin Daniel Malanin vaikuttaneen karkotuspäätökseen, kun taas Seretse kommentoi asian olleen näin.⁴⁹ Gulbrandsen viittaa Parsonsiin ja kertoo, että Seretsen päällikkyyden valitsemisprosessia tutkinut komissio totesi raportissaan⁵⁰ valitsemisprosessin menneen lainmukaisesti ja Seretsen olevan ”sopiva ja oikea henkilö” päälliköksi. Brittihallitus kuitenkin salasi raportin ja päätti Etelä-Afrikan painostuksen vuoksi karkottaa Seretsen.⁵¹

Atlantin julistukseen sisältyvä kansojen itsemääräämisoikeuden ja demokratian tukeminen voidaan instituutioteorian viitekehyksessä nähdä inklusiivisuutta edistävinä toimina, sillä ne edistävät ihmisten poliittista aktiivisuutta, demokratian toteutumista ja pluralismia. Samoin on myös YK:n ihmisoikeuksien julistus siinä todettaessa ihmisten olevan tasavertaisia ”arvoltaan ja oikeuksiltaan”. Päinvastainen tilanne on Etelä-Afrikan edellä mainittujen lakien kohdalla: ne rajoittavat ihmisten itsemääräämisoikeutta eli demokratian toteutumista, joten ne ovat ekstraktiivisia. Etelä-Afrikan silloisen hallinnon ekstraktiivisuutta korostaa jo tehdyt ja suunnitelmassa olleet lakimuutokset, jotka rajoittivat mustien kansalaisten poliittisia oikeuksia ja liikkuvuutta.⁵² Brittihallituksen annettua Etelä-Afrikan vaikuttaa päätöksentekoonsa karkottamistapauksessa, kääntyi se ekstraktiivisten toimien tukemiseen ja toteuttamiseen. Betsuanamaan inklusiivisissa instituutioissa päädyttiin kannattamaan Seretseä

⁴⁸ 'International: Balulubela!', *Time*, 5.9.1949, (luettu 29.5.2024).

⁴⁹ 'BECHUANALAND: Dirty Trick', *Time*, 20.3.1950, (luettu 29.5.2024).

⁵⁰ Harrigan 1949: Tutkinnan johtajan mukaan nimetyssä Harrigan raportissa todetaan Seretsen olevan ”sopiva ja oikea henkilö” *kgosin* tehtävään, mutta ei vallitsevissa olosuhteissa, joilla viitattiin pääasiassa Etelä-Afrikan suhtautumiseen. Raportissa suositellaan, että Seretse olisi parasta pitää poissa Betsuanamaasta, tehdä hänen kanssaan yhteistyötä ja odottaa, että olosuhteet muuttuvat suosiollisemmiksi Seretsen päällikkyydelle. Lisäksi raportissa suositellaan, että epäsuora hallinto tulisi muuttaa suoraksi ja Bangwato-heimon alueelle asettaa siirtomaahallinnon piirikuntakomissaari päällikön sijaiseksi, jonka alaisuuteen tulisi asettaa paikallisia heimon vanhimpia, jotta alueen päivittäinen hallinto olisi hoidettavissa.

⁵¹ Gulbrandsen 2012, 89.

⁵² Thompson 1990, 157–170.

demokraattisissa prosesseissa, kun taas ekstraktiivisille instituutioille tyypillisesti brittihallitus päätti pienen poliittisen eliitin keskuudessa estää enemmistön tahdon toteutumisen.

Tässä yhteydessä on tärkeää korostaa sitä, että britit käynnistivät lainmukaisen tutkinnan Seretsen valitsemisprosessista *kgotlassa*. Tämä voidaan nähdä inklusiivisuuden toteutumisena siinä mielessä, että inklusiiviset instituutiot vahvistavat itseään eli tässä yhteydessä varmistavat oman toimivuutensa toteuttamalla niihin sisältyviä prosesseja; tutkinnassa varmistettiin inklusiivisen *kgotlan* toimineen lainmukaisesti. Brittihallinto päätyi kuitenkin toimimaan ekstraktiivisesti, sillä se hylkäsi pienen poliittisen eliitin piirissä kansan tahdon toteutumisen ja salasi itselleen kiusallisen Harrigan raportin, joka olisi paljastanut syyt sen ekstraktiivisille toimille.

Timen artikkeleista käy ilmi Bangwaton jäsenten reaktiot avioliittokriisin yhteydessä. *Kgotlassa* käytyjen keskustelujen myötä suurin osa heimolaisista kannatti Seretseä, mikä ilmenee Seretsen saamassa tuessa heimoneuvoston epätavallisessa suorassa äänestyksessä sekä Seretsen ja Ruthin saamassa positiivisessa vastaanotossa heidän saavuttuaan Seroween.⁵³ Inklusiivinen poliittinen instituutio *kgotla* oli näin ollen onnistunut toteuttamaan demokratiaa. Seretsen ja hänen kannattajiensa näkökulmasta menestyksekkäät heimoneuvostot eivät kuitenkaan onnistuneet tuomaan pysyvää rauhaa heidän keskuuteensa, sillä yhteentörmäys ekstraktiivisesti toimineen siirtomaahallinnon kanssa aiheutti päinvastaisen reaktion kuin inklusiivinen *kgotla*. Ison-Britannian hallitus päätti karkottaa Seretsen viideksi vuodeksi kotimaastaan, minkä seurauksesta heimolaiset eivät suostuneet yhteistyöhön siirtomaahallinnon kanssa.⁵⁴

Karkotuspäätös ei tarkoittanut ainoastaan yhteentörmäystä *kgotlan* ja siirtomaahallinnon välillä, vaan myös törmäystä siirtomaahallinnon ja *kgosin* välillä. Ylimmällä laillisella vallallaan siirtomaahallinto esti päällikköinstituution toiminnan kokonaan väliaikaisesti, mistä lopulta seurasi sen pitkäaikainen rampautuminen Bangwaton tapauksessa. Heimon paikallishallinnon rampautuminen, jota käsittelen syvemmin seuraavassa luvussa, on ilmeinen huomioitaessa Gulbrandsenin selitys tswanalaisesta kosmologiasta liittyen *kgosiin*. Tswanalaisessa kosmologiassa päällikkö on henkilö, jolla on kuninkaallisten esi-isiensä suomaa voimaa ja auktoriteettia. Osoitus esi-isien suosiosta ilmenee päällikön voimassa ja kvyvyssä selättää vastaantulevat haasteet sekä kääntää ne tuottamaan vaurautta, hyvinvointia ja

⁵³ 'BECHUANALAND: For Throne & Love', *Time*, 11.7.1949, (luettu 31.5.2024); 'International: Balulubela', *Time*, 05.09.1949, (luettu 31.5.2024).

⁵⁴ 'BECHUANALAND: Dirty Trick', *Time*, 20.3.1950, (luettu 3.6.2024); Lange 2009, 151.

terveyttä yhteiskunnalle. Hänen tehtävänsä on luoda yhteiskunnallista järjestystä ja harmoniaa.⁵⁵ Gulbrandsenia lainaten: ”*kgosi* is a *motswadintle* (‘one from whom good things come’).⁵⁶ Seretsen karkotuksen voidaan siis nähdä tarkoittaneen heimon jäsenille yhteiskunnallisen järjestyksen ja harmonian sekä yhteiskunnan vaurauden, hyvinvoinnin ja terveyden romuttumista, sillä he menettivät sen henkilön, josta kaikki tämä hyvä oli peräisin. Näin ollen voidaan sanoa, että instituutioiden yhteentörmäys ei ollut ainoastaan maallinen. Se oli tswanalaisille ennen kaikkea kosmologinen.

Karkotuspäätöksen aikaansaamiin reaktioihin paikallisten keskuudessa on myös voinut vaikuttaa Seretsen ja Tshekedin välinen kiista avioliitosta ja päällikkyydestä. Kun Seretsen avioliittoa puitiin *kgotlassa*, muuttui keskustelu pian koskemaan avioliiton sijaan päällikkyyttä. Tshekedin uskottiin pyrkivän syrjäyttää Seretse ja nappaamaan päällikön paikka itselleen pysyvästi. Tswanalaisen kosmologian linssien läpi tarkasteltuna Tshekedi ei edustanut sellaista päällikköä, ”josta hyvät asiat tulevat”. Gulbrandsen kertoo Tshekedin toimineen itsevaltaisesti, keskittäneen valtaa ja vaurautta itselleen sekä hyväksikäyttäneen paikallista työvoimaa omien henkilökohtaisten tavoitteidensa saavuttamiseksi.⁵⁷ Hän ei tuonut yhteiskunnalle vaurautta, hyvinvointia ja terveyttä, eikä luonut yhteiskunnallista harmoniaa ja järjestystä. Sen sijaan hän aiheutti eripuraa ja tyytymättömyyttä. Seretsen hahmossa uskottiin näiden hyvien asioiden tulevan, mikä ilmenee Timen artikkeleista, joista nousee esille Seretsen saama suosio.⁵⁸ Heimon jäsenille Seretsen hyväksymisen voidaan näin ollen nähdä olleen toivon pilkahdus jostain paremmasta kuin mitä Tshekedi oli edustanut ja tswanalaisen kosmologian toteutumisesta, minkä siirtomaahallinto karkotuspäätöksellään romutti. Karkotuksen voidaan siis todeta olleen instituutioiden yhteentörmäyksen lisäksi loukkaus tswanalaisia instituutioita ja tswanalaista kosmologiaa kohtaan.

4. Maastakarkotuksen aika ja sen päättyminen

Kaksi vuotta Seretsen karkottamisen jälkeen siirtomaahallinnon ekstraktiiviset toimet inklusiivista *kgotlaa* ja *kgosia* kohtaan kärjistyivät entisestään, minkä seurauksesta siirtomaahallinnon epäsuora hallintotapa muuttui suuremmaksi Bangwaton alueella. Tämä

⁵⁵ Gulbrandsen 2012, 41–42.

⁵⁶ Gulbrandsen 2012, 42. ”*kgosi* on *motswadintle* (‘se, josta hyvät asiat tulevat’).”

⁵⁷ Gulbrandsen 2012, 89.

⁵⁸ ’BECHUANALAND For Throne & Love’, *Time*, 11.7.1949, (luettu 31.5.2024); ’International: Balulubela’, *Time*, 5.9.1949, (luettu 31.5.2024).

hallintotavan kiristyminen aiheutti kuitenkin vain väliaikaisia ongelmia, sillä siirtomaahallinto alkoi tehdä yhteistyötä Seretsen ja Tshekedin kanssa modernin valtion rakentamiseksi niin, että esikoloniaalisten inklusiivisten poliittisten instituutioiden rakenteiden päälle rakennettiin uusi entistä demokraattisempi järjestelmä.

Ison-Britannian hallituksessa vuonna 1950 ollut Työväenpuolue oli Seretsen karkotuspäätöksen taustalla. Opositiossa ollut Konservatiivipuolueen Winston Churchill sanoi tällöin karkotuspäätöksen olevan ”huonomaineinen toimi”.⁵⁹ Hänen kommenttinsa oli kuitenkin ilmeisesti vain oppositiosta huutelua hallituksen kyseenalaistamiseksi ja kannatuksensa kasvattamiseksi, sillä kahta vuotta myöhemmin pääministerinä toimiessaan hänen kantansa oli muuttunut. Työväenpuolue oli sallinut Seretsen käydä Betsuanamaassa vastasyntyttäneen vaimonsa luona, mutta pian heidät molemmat määrättiin palaamaan Isoon-Britanniaan.⁶⁰ *Timessä* kerrottiin huhtikuussa vuonna 1952 hallituksessa istuneen Konservatiivipuolueen saaneen vaatimuksen Bangwaton jäseniltä Seretsen ja hänen vaimonsa palauttamiseksi Betsuanamaahan. Churchillin johtama hallitus vastasi vaatimukseen entistä tiukemmalla linjalla: Seretsen ei enää koskaan sallita nousevan päälliköksi.⁶¹ Lähdeaineistosta ei kuitenkaan käy ilmi Churchillin uuden linjan laajuutta: Gulbrandsen kertoo, että Seretsen lisäksi Tshekedin ja heidän kummankaan jälkeläisten ei enää koskaan sallittaisi nousta Bangwaton päälliköiksi.⁶²

Konservatiivihallituksen tiukempaan linjaan on ilmeisesti vaikuttanut Etelä-Afrikan aiheuttama uhka. Vuonna 1951 *Time* kertoi karkotuksen taustalla olleen pyrkimys tyynnyttää Etelä-Afrikan rasistista pääministeri Malania, joka olisi valmis millä verukkeella tahansa ottamaan Betsuanamaa haltuunsa.⁶³ Seuraavan vuoden huhtikuussa julkaistussa artikkelissa *Time* toistaa saman väitteen Etelä-Afrikan vaikutuksesta. Artikkelissa myös huomautetaan Malanin pyrkimyksestä liittää Basutomaa (nyk. Lesotho), Betsuanamaa ja Swazimaa (nyk. Eswatini) Etelä-Afrikkaan. Brittien Kansainyhteisön suhteiden alivaltiosihteeri John Foster jatkoi edellisen hallituksen linjaa ja kiisti Malanin vaikutuksen karkotuspäätökseen ja linjan tiukentumiseen.⁶⁴ Lange kuitenkin vahvistaa *Timessä* esitetyt epäilyt: Etelä-Afrikan provosoituminen oli uhka Betsuanamaalle, minkä vuoksi päätökset tehtiin.⁶⁵ Seuraavien

⁵⁹ 'BECHUANALAND: Dirty Trick', *Time*, 20.3.1950, (luettu 3.6.2024).

⁶⁰ 'BECHUANALAND: Banished Forever', *Time*, 07.4.1952, (luettu 4.6.2024).

⁶¹ 'BECHUANALAND: Banished Forever', *Time*, 07.4.1952, (luettu 4.6.2024).

⁶² Gulbrandsen 2012, 90.

⁶³ 'Foreign News: No Offense', *Time*, 9.7.1951, (luettu 4.6.2024).

⁶⁴ 'BECHUANALAND: Banished Forever', *Time*, 7.4.1952, (luettu 4.6.2024).

⁶⁵ Lange 2009, 151.

vuosien aikana Etelä-Afrikan uhka ei poistunut mihinkään. Vuonna 1953 britit suunnittelivat liittävänsä osan Betsuanamaan pohjoisosista Etelä-Rhodesiaan (nyk. Zimbabwe), mihin Malan ilmoitti vastaavansa näännyttämällä Basutomaan.⁶⁶ Time myös uutisoi vuonna 1956 täydellisen apartheidin unelmaan sisältyvän Betsuanamaan, Basutomaan ja Swazimaan liittäminen Etelä-Afrikkaan.⁶⁷ Britit olivat kuitenkin ilmeisesti saaneet tarpeekseen Etelä-Afrikan uhittelusta, mistä kertoo modernin valtion rakennusprojektin ja itsenäistymisen valmistelun aloittaminen Betsuanamaassa.

Bangwatossa ei oltu tyytyväisiä siirtomaahallinnon piirikuntakomissaari Gordon Bathon ilmoitukseen huhtikuussa 1952 siitä, että Seretsen ei annettaisi palata kotimaahansa. Rauhoittelakseen tilannetta Batho ehdotti heimolaisille, että he voisivat valita uuden päällikön. Heimon vanhimmat käskivät hänen olla hiljaa, heiluttivat nyrkkejään ja sylkivät. Osa heimolaisista ryyni Bathon luo huutaen: ”Me haluamme päällikkömme Seretsen... kuole siihen missä seisot.” Batho yritti rauhoittaa tilannetta ja luoda järjestystä menestyksestä. Heimolaiset sanoivat, etteivät he voisi nimetä ketään muuta heitä johtamaan ja, että he olivat saaneet tarpeekseen siirtomaahallinnon ankarasta ja epäoikeudenmukaisesta kohtelusta.⁶⁸ Tästä alkoi *kgosin* ja *kgotlan* rampautuminen ja tilanteen eskaloituminen. Batho ilmoitti heimoneuvostojen päättyvän ja lähetti joukon basutolaisia poliiseja miehittämään heimoneuvoston kokouspaikan. Tämä toimi sai heimolaiset provosoitumaan ennen näkemättömällä tavalla siirtomaahallintoa kohtaan. Timen mukaan 2000 heimolaista hyökkäsi Bathon ja hänen poliisijoukkonsa kimppuun. Selkkauksessa kuoli kolme poliisia ja 60 loukkaantui. Paikalle kutsuttiin aseistettuja joukkoja Ison-Britannian Basutomaan ja Swazimaan protektoraateista sekä Etelä-Rhodesian siirtomaasta. Eversti Robert Langleyn joukot hyökkäsivät kapinoitsijoiden kimppuun, takavarikoivat heidän aseensa, pahoinpitelivät vastarintaa tehneet ja laittoivat 41 paikallista telkien taakse. Tällöin tuhannet paikalliset palasivat koteihinsa.⁶⁹

Konservatiivihallituksen tiukempi linja verrattuna edeltävään hallitukseen kertoo siirtomaahallinnon otteen tiukentumisesta ja ekstraktiivisten toimien kiristymisestä. Tilanteen kiristymistä korostaa Bathon päätös lopettaa heimoneuvostot ja siirtomaahallinnon ratkaisu käydä kapinoivien paikallisten kimppuun voimakeinoin. Siirtomaahallinnolla oli lain mukaan korkein valta päättää protektoraattinsa hallitsemisesta, minkä nojalla se pystyi oikeuttamaan

⁶⁶ SOUTH AFRICA: Britain Beware', *Time*, 19.10.1953, (luettu 6.6.2024).

⁶⁷ 'South Africa: White Dream', *Time*, 9.4.1956, (luettu 6.6.2024).

⁶⁸ 'BECHUANALAND: Revolt in Serowe', *Time*, 16.6.1952, (luettu 4.6.2024).

⁶⁹ 'BECHUANALAND: Revolt in Serowe', *Time*, 16.6.1952, (luettu 4.6.2024).

ekstraktiiviset toimensa eli pakottaa voimakeinoin paikalliset hyväksymään pienen ryhmittymän tekemät päätökset. Siirtomaahallinto ei kuitenkaan selvästikään ymmärtänyt, minkälaisia seurauksia näin vakavalla instituutioiden yhteentörmäyksellä voisi olla.

Piirikuntakomissaari ei ilmeisesti käsittänyt, kuinka vakavan loukkauksen hän oli tehnyt paikallisia kohtaan päätettyään lopettaa heimoneuvostot ja kutsuttuaan paikalle poliisijoukon. Hänen ymmärtämättömyydestään kertoo voimien mitoitus: hänen paikalle kutsumansa poliisijoukko ei ollut tarpeeksi monilukuinen ja/tai riittävän raskaasti aseistettu hillitsemään tilannetta. Hän ei ilmeisestikään uskonut paikallisten reagoivan niin vahvasti, minkä seurauksesta hän joutui myöhemmin kutsumaan raskaammin aseistetun ja suuremman joukon rauhoittamaan kapinaa. Tswanalaisten *kgosiin* liittyvästä kosmologiasta ja heidän suhteestaan esikoloniaalisiin poliittisiin instituutioihinsa, *kgosiin* ja *kgotlaan*, voi löytyä vastaus heidän ennen näkemättömän voimakkaaseen reaktioon.

Koska tswanalaisessa kosmologiassa *kgosi* oli se henkilö, josta ”hyvät asiat tulevat” ja joka ensisijaisesti kuuluu kuninkaalliseen linjaan, Seretsen ja Tshekedin sekä heidän jälkeläistensä pysyvä poissulkeminen päällikkyydestä vei viimeisenkin toivonpilkahduksen paikallisilta siitä, että *kgotlassa* *kgosiksi* valittu ja esi-isien linjaan kuuluva henkilö tulisi johtamaan heitä. Usko hyvinvoivasta ja harmonisesta yhteiskunnasta koki dramaattisen kolahduksen, mikä sai heidät reagoimaan voimakkaasti. Tswanalaisten instituutiot *kgosi* ja *kgotla* olivat myös jo vuosisatoja olleet heidän yhteiskuntansa ydinpilarit,⁷⁰ jotka nyt tulivat siirtomaahallinnon lopettamiksi Bangwatossa. Heimoneuvosto oli toiminut poliittisena ja yhteiskunnallisena areenana, jossa heimon jäsenet saattoivat tuoda huolensa päällikön eteen. Sen lopettaminen on voinut paikallisille tarkoittaa sitä, että heidän huolistaan ei välitetä ja että heidän poliittinen toimijuutensa viedään. Päällikköinstituution päättäminen taas on voinut paikallisille merkitä sitä, ettei heidän hyvinvointiaan ja yhteiskunnan harmoniaa voitaisi enää taata. Lisäksi on mahdollista, että *kgotlan* ja *kgosin* päättäminen sekä hallinnon otteen tiukentuminen ovat voineet olla paikallisille merkki siitä, että siirtomaahallinto valmistelisi protektoraatin liittämistä Etelä-Afrikkaan. Joka tapauksessa heidän voimakas reaktionsa siirtomaahallinnon päätöstä kohtaan kertoo heidän kokemastaan vääryydestä ja siirtomaahallinnon ekstraktiivisista toimista.

Seretsen karkotus ja hänen päällikkyytensä pysyvä estäminen sekä myöhemmät Bathon toimet toimivat alkusoihtona siirtomaahallinnon hallintotavan kiristymisestä epäsuorasta suoraksi

⁷⁰ Gulbrandsen 2012, 30.

Bangwaton alueella. Lange huomauttaa, että siirtomaahallinto joutui yhteistyön kariuduttua ja päällikön viran jäätyä tyhjäksi tiukentamaan otettaan. Epäsuoraa hallintoa ei ollut enää mahdollista hyödyntää, koska paikalliset eivät suostuneet nimittämään uutta päällikköä ja siirtomaahallinto ilmoitti heimoneuvostojen päättyneen. Tässä uudessa suoran hallinnon järjestelmässä siirtomaahallinto tukeutui brittiläisiin virkamiehiin ja paikallisille epäsuosittuihin avustajiin.⁷¹

Hallintotavan kiristyminen tarkoitti myös siirtomaahallinnon ekstraktiivisuuden lisääntymistä. Siirtomaahallinnon epäsuora hallintotapa voidaan mieltää Betsuanamaan esikoloniaalisten instituutioiden tapauksessa osittain inkluusiviseksi. Koska epäsuorassa hallinnossa protektoraatin hallinta oli pääasiassa paikallisten päälliköiden harteilla, saivat paikalliset tehdä päätökset siitä, kuinka he hallitsivat omia alueitaan. Inklusiivinen *kgotla* ja *kgosi* tekivät nämä hallinnolliset päätökset yhteistyössä. Siirtomaahallinto puuttui harvoin protektoraatin sisäisiin asioihin. Suorassa hallinnossa päätökset ja käskyt tulivat suoraan ekstraktiiviselta siirtomaahallinnolta. Paikalliset eivät enää inkluusivisten instituutioidensa kautta päässeet osallistumaan hallintoon siirtomaahallinnon lopetettua heimoneuvostot.

Suoran hallinnon ekstraktiivisuudesta sekä siirtomaahallinnon ja paikallisten välisestä yhteistyökyvyttömyydestä kertoo siirtomaahallinnon päätös asettaa oma piirikuntakomissaarinsa Bangwaton päällikön edustajaksi noin neljäksi vuodeksi vuonna 1950. Yhteistyökyvyttömyys jatkui senkin jälkeen, kun seuraavaksi siirtomaahallinto asetti Tshekedin läheisen liittolaisen Rasebolai Kgamanen heimon sijaishallitsijaksi, joka ei onnistunut saamaan heimolaisten suosiota oikeutettuna päällikkönä. Lopulta siirtomaahallinto ymmärsi tulleen umpikujaan ja salli Seretsen ja Tshekedin palata kotimaahansa, sillä ehdolla, että he luopuisivat omasta ja jälkeläistensä oikeudesta päällikkyyteen.⁷²

Se, että siirtomaahallinto vaati Seretseltä ja Tshekediltä kirjallista lupaa luopua omasta ja jälkeläistensä päällikkyydestä, voi kertoa siitä, että siirtomaahallinto pyrki vielä jokseenkin miellyttämään Etelä-Afrikkaa. Toisaalta se voi myös kertoa siitä, että siirtomaahallinto pyrki säilyttämään auktoriteettinsa pitäytymällä tässä jo aiemmin esitetyssä linjauksessa. Gulbrandsen myös huomauttaa, että brittien suhtautuminen Etelä-Afrikan apartheid-

⁷¹ Lange 2009, 28, 151.

⁷² Gulbrandsen 2012, 89–90.

hallitukseen oli muuttunut. Hän lisää, että dekolonisaation aika oli jo vauhdissa ja paikallishallinnon demokratisoinnille oli tullut aikansa.⁷³

Timessä kirjoitettiin lokakuussa 1956, että kuivassa ”Betsuanamaassa ei ole iloisempaa sanaa kuin pula, joka tarkoittaa ’sadetta’.”⁷⁴ Paikalliset olivat ennustaneet Seretsen tuovan sateen mukanaan palatessaan kotiinsa, mikä toteutuikin.⁷⁵ Paikalliset vaikuttivat olleen suorastaan haltioissaan Seretsen paluusta, jonka myötä tilanne heidän ja siirtomaahallinnon välillä rauhoittui. Gulbrandsen kertoo brittien olleen yllättyneitä siitä, kuinka Seretsen läsnäolo rauhoitti poliittisen ja yhteiskunnallisen elämän. Hän myös huomauttaa, että tilanteen rauhoittumiseen vaikutti osaltaan avioliittokriisin yhteydessä riitautuneiden Tshekedin ja Seretsen tekemä sovinto, heidän luopumisensa päällikyydestä sekä se, että Betsuanamaahan perustettiin heimo- ja alueneuvostot.⁷⁶ Gulbrandsen ei kuitenkaan avaa näiden tekijöitä vaikutusta tilanteen rauhoittumiseen. Heimolaiset olivat avioliittokriisin yhteydessä jakautuneet kahteen leiriin, joista suuremmassa kannatettiin Seretseä ja pienemmässä Tshekediä.⁷⁷ Sedän ja hänen veljenpoikansa tekemä sovinto rauhoitti näiden kahden leirin välillä vallinneen tilanteen ja toi ne takaisin yhteen. Tässä tilanteessa molempien osapuolien ja heidän kannattajiensa oli helpompi tehdä yhteistyötä.

Siirtomaahallinnon vaadittua, että Seretse ja Tshekedi luopuvat omasta ja jälkeläistensä oikeudesta päällikyyteen, jätti se päällikyyden kuitenkin osittain voimaan. Gulbrandsen kertoo siirtomaahallinnon antaneen Seretsestä tulla vain *de facto* mutta ei *de jure kgosi*.⁷⁸ Seretse siis sai käytännössä päällikön paikan itselleen, mutta lain mukaan hänestä ei tullut päällikköä. Heimolaiset saivat näin ollen säilyttää tswanalaiseen kosmologiaan syvästi sidoksissa olevan päällikköinstituution. Käytettävissäni oleva lähdeaineisto ei kuitenkaan paljasta sitä, ymmärsikö siirtomaahallinto tswanalaisen kosmologian yhteyden *kgosiin* ja sen merkityksen paikallisille. Jonkintasoinen käsitys siirtomaahallinnolla kuitenkin oli *kgosin* merkityksestä paikallisille sen sallittua Seretsen nousta *de facto* päälliköksi. Joka tapauksessa Seretsen osittaisen päällikyyden salliminen voidaan nähdä siirtomaahallinnon pyrkimyksenä rauhoittaa paikallisia ja heidän suhtautumistaan siirtomaahallintoon. Samalla siirtomaahallinto onnistui säilyttämään auktoriteettinsa, kun se ei antanut Seretsen tulla lailliseksi päälliköksi.

⁷³ Gulbrandsen 2012, 90.

⁷⁴ ’BECHUANALAND: Pula’, *Time*, 8.10.1956, (luettu 5.6.2024).

⁷⁵ ’BECHUANALAND: The Prodigal Chief’, *Time*, 22.10.1956, (luettu 6.6.2024).

⁷⁶ Gulbrandsen 2012, 91.

⁷⁷ Gulbrandsen 2012, 89.

⁷⁸ Gulbrandsen 2012, 90.; Gulbrandsenilta käy myös ilmi, että päällikköinstituutio on tässä muodossa yhä voimassa. Tällä hetkellä Bangwaton *kgosi* on Seretse Khaman poika Ian Khama. (Gulbrandsen 2012, 90–91.)

Siirtomaahallinnon sovittelevasta linjasta kertoo myös se, että Seretse sai palata Betsuanamaahan yksityisenä kansalaisena, jolla oli oikeus osallistua hallintoon.⁷⁹ Tällä toimella siirtomaahallinto mahdollisti Seretselle hallinnollisen toiminnan lisäksi osallistumisen demokraattisiin vaaleihin tulevaisuudessa.

On kuitenkin huomioitava, että siirtomaahallinnon päätös vaatia Seretseltä ja Tshekediltä heidän ja heidän jälkeläistensä päällikkyydestä luopumista oli luonteeltaan ekstraktiivinen toimi, vaikka siirtomaahallinto sallikin Seretselle *de facto* päällikkyuden. Siirtomaahallinto nimittäin omatoimisesti päätti, että se on ainoa keino tilanteen ratkaisemiseksi; se määräsi, kuinka tuli toimia. Lisäksi *de facto* päällikkyuden salliminen voidaan nähdä paikallisten tynnyttelyn ohella hämäyksenä. Koska *kgosi* ei heimossa ollut enää *de jure* päällikkö, ei päällikkyydellä ollut lain mukaan merkitystä tai mitään erioikeuksia. Paikalliset saivat siis lain silmissä päällikkönsä takaisin vain näennäisesti.

Lokakuussa 1956 Time toi artikkelissaan esille, että Seretse ja Tshekedi saivat palata kotimaahansa yksityisinä kansalaisia, joilla oli oikeus auttaa maansa hallinnossa paikallishallinnon jäseninä.⁸⁰ Bangwaton alueelle perustettavassa heimo- ja alueneuvostojärjestelmässä Tshekedistä tuli puheenjohtaja ja Seretsestä varapuheenjohtaja.⁸¹ Siirtomaahallinto ryhtyi rakentamaan Tshekedin ja Seretsen kanssa heimo- ja alueneuvostojärjestelmää, jonka oli määrä toimia Bangwaton alueella paikallishallintona. Tarkoituksena oli korvata *kgotla* ja *kgosi* järjestelmällä, jossa päälliköiden valtaa siirrettäisiin heimoneuvostoille.⁸² Uusi järjestelmä rakennettiin *kgotlan* rakenteiden päälle. Vanhassa järjestelmässä paikallishallinnon keskuksena toimi kuninkaallinen *kgotla*, jonka alaisuudessa oli pienempiä heimoneuvostoja ympäri heimon aluetta. Kuninkaallisen *kgotlan* johtajana toimi heimon *kgosi* ja pienempien heimoneuvostojen johdossa oli *kgosin* nimittämä *kgosana*, joka voidaan käsittää alipäällikkönä.⁸³ Uudessa järjestelmässä oli keskusneuvosto ja sen alaisuudessa pienempiä neuvostoja. Päällikön ja alipäällikköjen virkaa ei tuotu siihen ja neuvostojen jäsenet valittiin heimoneuvostoissa vaaleilla valituilla edustajilla. Marraskuussa 1957 Bangwaton alueella käyttöön otettu järjestelmä koettiin niin toimivaksi, että se otettiin seuraavan kahden vuoden aikana käyttöön neljän muun heimon alueella.⁸⁴

⁷⁹ Gulbrandsen 2012, 91.

⁸⁰ 'BECHUANALAND: Pula', *Time*, 8.10.1956, (luettu 7.6.2024).

⁸¹ Gulbrandsen 2012, 91.

⁸² Lange 2009, 152.

⁸³ Gulbrandsen 2012, 35–36.

⁸⁴ Lange 2009, 152.

Heimoneuvostojärjestelmän uudistaminen oli osa suurempaa modernin valtion rakennusprojektia ja protektoraatin itsenäistymisen valmistelua, jossa poliittisten instituutioiden inkluusiivisia elementtejä vahvistettiin. Tässä projektissa paikallis- ja keskushallintoa uudistettiin, uusia hallinnollisia toimielimiä perustettiin, hallintoa byrokratisoitiin ja luotiin kansanedustus- ja ministeriöjärjestelmä, jotka valittiin uuden, yleisen äänioikeuden turvin demokraattisissa vaaleissa. Lisäksi presidentin virka valmisteltiin niin, että se tuli voimaan Botswanan itsenäistyessä vuonna 1966. Botswanan ensimmäiseksi presidentiksi nousi Seretse Khama.⁸⁵

5. Yhteenveto

Seretse Khaman ja Ruth Williamsin avioliitosta vuonna 1949 alkanut kriisi sai Betsuanamaan esikoloniaaliset inkluusiiviset poliittiset instituutiot *kgotlan* ja *kgosin* törmäämään yhteen Ison-Britannian ekstraktiivisen siirtomaahallinnon kanssa. Timen artikkeleista voidaan havaita nämä yhteentörmäykset, jotka osoittavat, minkälaisia ekstraktiiviselle instituutiolle tyypillisiä toimia siirtomaahallinto harjoitti Bangwaton alueella. Samoin näistä yhteentörmäyksistä siirtomaahallinnon ja paikallisten välille aiheutunut yhteistyökyvyttömyys ja ennen näkemättömän vahvat reaktiot, joihin siirtomaahallinto vastasi voimalla ja kiristyneellä ekstraktiivisemmalla suoralla hallinnolla, kertovat niistä aiheutuneista ongelmista ja paikallisten tyytymättömyydestä siirtomaahallintoa kohtaan.

Avioliittokriisin aikana *kgotla* ja *kgosi* törmäsivät ensimmäisen kerran yhteen siirtomaahallinnon kanssa vuonna 1950, kun siirtomaahallinto päätti karkottaa Seretsen Betsuanamaasta sekä Tshekedin Bangwaton alueelta. Siirtomaahallinto oli päätenyt tähän ekstraktiiviseen toimeen koettuaan Etelä-Afrikan aiheuttavan uhan Betsuanamaalle. Paikalliset reagoivat karkotuspäätökseen osoittamalla tyytymättömyytensä mielenilmauksilla ja tottelemattomuudella. Tässä tilanteessa ongelmaksi koitui se, että paikalliset eivät suostuneet enää siirtomaahallinnon kanssa yhteistyöhön.

Toinen yhteentörmäys tapahtui, kun siirtomaahallinto ilmoitti Seretsen karkotuksen olevan elinikäinen ja, ettei Seretse tai hänen jälkeläisensä voisi enää koskaan nousta heimonsa päälliköksi. Koska lopullinen karkotus ja päällikkyyden estäminen oli loukkaus tswanalaisia instituutioita ja tswanalaista *kgosiin* liittyvää kosmologiaa kohtaan, paikalliset reagoivat

⁸⁵ Lange 2009, 152–154.

siirtomaahallinnon päätökseen ilmoittamalla, etteivät he voi osallistua heimoneuvostoihin ilman heidän oikeaa päällikköään. Tästä seurasi poliisijoukkojen kutsuminen *kgotlan* kokouspaikalle siirtomaahallinnon toimesta, mihin paikalliset reagoivat väkivaltaisella ja kuolonuhreja vaatineella kapinalla. Siirtomaahallinto pakotti paikalliset valtaansa väkivalloin ja kiristi otettaan protektoraatistaan muuttamalla epäsuoran hallinnon entistä ekstraktiivisemmaksi suoraksi hallinnoksi sekä lopettamalla *kgotlan* toiminnan Bangwaton alueella. Suoran hallinnon aikana siirtomaahallinto hoiti protektoraatin hallinnan omia siirtomaavirkamiehiään ja epäsuosittuja paikallisia yhteistyökumppaneita hyödyntämällä. Ongelma paikallisten yhteistyökyvyttömyydestä näin ollen jatkui vuoteen 1956 asti.

Instituutioiden yhteentörmäykset tulivat päätökseensä avioliittokriisin päättyessä, kun siirtomaahallinto salli Seretsen, Tshekedin ja Ruthin palata Betsuanamaahan yksityisinä kansalaisina. Paikalliset ottivat karkotetut vastaan iloisina, ja ongelmat siirtomaahallinnon ja paikallisten välillä kaikkosivat. Sopuun päästiin, kun Seretse ja Tshekedi luopuivat omasta ja jälkeläistensä oikeudesta päällikkyyteen. Paikallisten instituutioitaan ja kosmologiaansa kohtaan kokema loukkaus tuli myös korjatuksi, kun siirtomaahallinto salli Seretsen nousta heimonsa *de facto* päälliköksi. Samalla se kuitenkin säilytti auktoriteettinsa ilmoittamalla, että Seretse ei olisi *de jure* päällikkö. Tästä alkoi instituutioiden välinen yhteistyö, jonka seurauksesta instituutioista tehtiin inklusiivisempia aloittamalla modernin valtion rakennusprojekti ja Botswanan itsenäistymisen valmistelu.

Modernin valtion rakennusprojektissa ideana oli valmistella Botswana itsenäisyyttä varten niin, että paikalliset voisivat ottaa maan hallinnon käsiinsä siirtomaahallinnolta itsenäistymiseen mennessä. Tämän projektin myötä *kgosi* ja *kgotla* menettivät merkitystään perinteisissä muodoissaan ja siirtomaahallinnon rooli maan hallinnossa lopetettiin asteittain. *Kgotlan* rakenteiden päälle rakennettiin uusi heimoneuvostojärjestelmä. Siinä oli yksi keskeinen elin, jonka alaisuudessa oli pienempiä heimoneuvostoja ja sen jäsenet valittiin äänestämällä heimojen kokouksissa. Vuonna 1965 järjestelmä uudistettiin. Sitä alettiin kutsua piirikuntaneuvostojärjestelmäksi ja sen jäsenet valittiin samana vuonna voimaan tulleen yleisen äänioikeuden myötä vaaleissa.⁸⁶ *Kgotlat* eivät kuitenkaan kadonneet. Niiden kautta hallituksen jäsenet ovat itsenäistymisestä lähtien olleet suoraan yhteydessä kansalaisiin kertomalla hallituksen suunnitelmista ja projekteista sekä keskustelemalla kansalaisten kanssa

⁸⁶ Lange 2009, 152–154.

heidän huolenaiheistaan. Lisäksi *kgotlat* toimivat yhä epävirallisina ja ”perinteisinä” tuomioistuimina, joissa käsitellään pieniä rikoksia ja sukujen välisiä kiistoja.⁸⁷

Näiden hallinnollisten uudistuksien seurauksesta *kgosi* menetti merkitystään, sillä piirikuntaneuvostojen vastuulle siirrettiin melkein kaikki päälliköille kuulunut lainsäädäntö- ja toimeenpanovalta.⁸⁸ Samoin tuomiovaltaa siirrettiin oikeuslaitokselle. Päälliköt säilyttivät kuitenkin osan tuomiovallastaan, sillä heillä on tuomiovalta epävirallisissa tuomioistuimissa.⁸⁹ Korvaukseksi heimojen päälliköille perustettiin Päälliköiden Huone (House of Chiefs). Se on alusta lähtien toiminut Botswanan parlamentissa neuvoa-antavana elimenä Kansalliskokoukselle (National Assembly), jonka kansanedustajat valitaan viiden vuoden välein parlamenttivaaleissa.⁹⁰ *Kgosin* voidaan kuitenkin jokseenkin nähdä siirtyneen itsenäistymisen myötä voimaan tulleeseen presidentti-instituutioon, koska presidentillä on laajat valtaoikeudet. Presidentillä on toimeenpanovalta, hän voi hajottaa parlamentin tai pidentää sen toimikautta, hän nimittää osan oikeuslaitoksen tuomareista, toimii asevoimien komentajana sekä on viran puolesta osa Kansalliskokousta ja valitsee osan Kansalliskokouksen edustajista.⁹¹ Näin ollen, kuten päälliköillä ennen itsenäistymistä, presidentillä on toimeenpano-, tuomio- ja lainsäädäntövaltaa.

Hyödyntämällä lähilukua olen onnistunut instituutioteorian viitekehyksen kautta tunnistamaan ne siirtomaahallinnon ekstraktiiviset elementit, jotka nousivat esiin Timen artikkeleiden raporttoimissa tapauksissa. Nämä edellä esitellyt elementit nousivat Betsuanamaan esikoloniaalisten inklusiivisten poliittisten instituutioiden *kgotlan* ja *kgosin* sekä ekstraktiivisen siirtomaahallinnon välisistä yhteentörmäyksistä. Hyödyntämästäni lähdeaineistosta ja tutkimuskirjallisuudesta kävi myös ilmi ne paikallisten reaktiot ja ongelmat, jotka aiheutuivat instituutioiden yhteentörmäyksistä. Lisäksi Langen käsitteet epäsuorasta ja suorasta hallintotavasta auttoivat havaitsemaan siirtomaahallinnon ekstraktiivisten toimien syvyyden ja laajuuden.

Tekemäni tutkimuksen perusteella aikakauslehti *Time* soveltuu historiantutkimuksen lähdeaineistoksi tiettyyn pisteeseen asti tutkittaessa käsittelemääni aihetta. Kun tutkimuksen

⁸⁷ Gulbrandsen 2012, 166–169, 238–241; Gulbrandsen huomauttaa viitatessaan Botswanan valtion tekemään arvioon, että noin 80 % kaikista maan oikeustapauksista käsitellään perinteisissä tuomioistuimissa. Hänen mukaansa tähän vaikuttaa se, että perinteisten tuomioistuimien käsittelyistä ei aiheudu rahallisia kustannuksia osallisille, jotka kuuluvat asiaa käsittelevään *kgotlaan* (Gulbrandsen 2012, 169).

⁸⁸ Lange 2009, 153.

⁸⁹ Gulbrandsen 2012, 166–169.

⁹⁰ Freedom House 2024, (luettu 5.11.2024); Gulbrandsen 2012, 139–140.

⁹¹ Commonwealth Legal Information Institute 1966, (luettu 5.11.2024).

tarkoituksena on selvittää konkreettisia tapahtumia, joista aikakauslehdet julkaisuissaan raportoivat, voidaan instituutioteorian kaltaista teoreettista viitekehystä hyödyntää tarkasteltaessa instituutioiden yhteentörmäyksiä ja niiden seurauksia. Samalla on kuitenkin huomioitava, että aikakauslehti ei välttämättä arvomaailmansa, toimituksellisten tekijöiden tai muiden syiden vuoksi kerro koko tarinaa käsittelemistään aiheista. Tästä johtuen jatkotutkimuksien kannalta olisikin arvokasta hyödyntää esimerkiksi Ison-Britannian siirtomaahallinnon asiakirjoja tai muiden aikakauslehtien ja sanomalehtien julkaisuja. Sanoma- ja aikakauslehtiä hyödynnettäessä voitaisiin vertailla eri julkaisijoiden tekstejä keskenään, jolloin tapahtumista piirtyisi mahdollisesti tarkempi ja kattavampi kuva. Sama pätee, kun hyödynnetään siirtomaahallinnon asiakirjoja ja verrataan niitä lehtiartikkeleihin. Tällöin pystyttäisiin paremmin välttämään julkaisijan arvomaailmasta aiheutuvia ongelmia. Aihetta käsittelevät elämäkerrat toimisivat myös erinomaisina lähdeaineistoina. En kuitenkaan ole onnistunut löytämään yhtään elämäkertaa, joka riittävästi käsittelee Seretsen avioliittokriisiin liittyviä tapahtumia. Seretse itse ei elämänsä aikana kirjoittanut elämäkertaa, eikä hänen varapresidenttinään toiminut Quett Masire käsittele elämäkerrassaan *Very Brave or Very Foolish: Memoirs of an African Democrat* (2006) avioliittokriisin tapahtumia muuten kuin lyhyin maininoin.

Acemoglun ja Robinsonin instituutioteoria on tutkimukseni perusteella toimiva työkalu havaitsemaan lähiluvun menetelmällä erilaisten poliittisten instituutioiden inklusiivisia ja ekstraktiivisia ominaisuuksia. Kuten olen jo edellä tuonut esille, instituutioteoria on myös puutteellinen: se ei ota huomioon kulttuurin vaikutusta instituutioiden kehitykseen ja tilanteeseen. Aiheeni tapauksessa tämä puute ilmeni *kgosiin* liittyvässä tswanalaisessa kosmologiassa. Gulbrandsenin syvälinen selitys tswanalaisesta kosmologiasta auttoi havaitsemaan kulttuuristen konstruktioiden merkityksen instituutioiden kehitykselle ja instituutioiden välisten yhteentörmäyksiä aiheuttamille reaktioille paikallisessa väestössä. Instituutioiden kehittymisen tutkimuksessa olisikin jatkotutkimuksissa tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuinka kulttuurilliset konstruktiot vaikuttavat instituutioihin.

Antropologiaan sisältyvän kosmologian käsitteen hyödyntäminen on tutkimuksessani osoittanut eri tieteenalojen käsitteiden ja teorioiden yhdistämisen edut. Ilman kosmologian käsitettä olisi minulta jäänyt havaitsematta sen yhteys poliittiseen instituutioon, *kgosiin* sekä instituutioiden yhteentörmäyksistä aiheutuneisiin ongelmiin ja paikallisten reaktioihin. Samoin instituutioteorian, joka on taloustieteen, politiikan tutkimuksen sekä historiantutkimuksen yhdistämisen kautta luotu teoria, tarkastelu samassa kontekstissa poliittisen

historiantutkimuksen käsitteiden suorasta ja epäsuorasta hallinnosta korosti niiden suhdetta ekstraktiivisuuden intensiteettiin.

Valitsemassani näkökulmassa on myös omat puutteensa. Tarkastellessani *kgotlan* ja *kgosin* tapauksessa vain niiden inklusiivisia elementtejä, jäivät niissä piilevät ekstraktiiviset ominaisuudet havaitsematta. Instituutioteorian viitekehyksen läpi tarkasteltuna voidaan Gulbrandsenin teoksesta havaita *kgosin* taipuvaisuus ekstraktiivisuuteen, kun taas *kgotlan* pluralismi vaikuttaa pakottaneen *kgosin* inklusiivisuuden puolelle. On siis tärkeää huomioida, että *kgosi* itsessään ei ole puhtaasti inklusiivinen instituutio, sillä eliitti pyrki monesti keskittämään valtaa itselleen.⁹²

⁹² Gulbrandsen 2012, 21–22, 25.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähdeaineisto

South Africa: Admiral Under a Figtree. *Time*. (25.9.1933),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,882195,00.html>. Luettu 29.4.2024.

South Africa: White Justice. *Time*. (16.10.1933),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,746178,00.html>. Luettu 29.4.2024.

Bechuanaland: For Throne & Love. *Time*. (11.7.1949),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,853788,00.html>. Luettu 31.5.2024.

International: Balulubela! *Time*. (5.9.1949),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,933878,00.html>. Luettu 31.5.2024.

Bechuanaland: Dirty Trick. *Time*. (20.3.1950),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,858726,00.html>. Luettu 3.6.2024.

Foreign News: No Offense. *Time*. (9.7.1951),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,806106,00.html>. Luettu 4.6.2024.

Bechuanaland: Banished Forever. *Time*. (7.4.1952),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,816277,00.html>. Luettu 20.9.2024.

Bechuanaland: Revolt in Serowe. *Time*. (16.6.1952),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,859707,00.html>. Luettu 4.6.2024.

South Africa: Britain Beware. *Time*. (19.10.1953),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,823064,00.html>. Luettu 6.6.2024.

South Africa: White Dream. *Time*. (9.4.1956),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,866873,00.html>. Luettu 6.6.2024.

Bechuanaland: Pula. *Time*. (8.10.1956),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,824418,00.html>. Luettu 7.6.2024.

Bechuanaland: The Prodigal Chief. *Time*. (22.10.1956),
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,824499,00.html>. Luettu 6.6.2024.

Kirjallisuus

Acemoglu, Daron & Robinson, James. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. 1st ed. London: Profile, 2012.

Austin, Gareth. ”The ’reversal of Fortune’ Thesis and the Compression of History: Perspectives from African and Comparative Economic History.” *Journal of international development* 20, no. 8, 2008. 996–1027.

Commonwealth Legal Information Institute. *Constitution of Botswana 1966*.
<http://www.commonlii.org/bw/legis/const/1966/1.html#Ch4>. Luettu 5.11.2024.

Cooper, Frederick. *Africa in the World: Capitalism, Empire, Nation-State*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2014.

Freedom House. *Botswana*. <https://freedomhouse.org/country/botswana/freedom-world/2023>. Luettu 5.11.2024.

Gulbrandsen, Ørnulf. *The State and the Social: State Formation in Botswana and Its Precolonial and Colonial Genealogies*. 1st ed. New York, NY: Berghahn Books, 2012.

Harrigan, Walter. 15.07.1949. *Report of the Judicial Enquiry Re Seretse Khama of the Bamangwato Tribe*. Sabinet African Journals, 2009. journals.co.za/doi/pdf/10.10520/AJA052550590_780. Luettu 17.9.2024.

Hyam, Ronald & Henshaw, Peter. *The Lion and the Springbok: Britain and South Africa since the Boer War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Ihmisoikeusliitto. *YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus*. <https://ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus/>. Luettu 25.5.2024.

Kurki, Milja. 'Cosmology'. Teoksessa *International Relations in a Relational Universe*. Oxford: Oxford University Press, 2020. <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1093/oso/9780198850885.003.0002>

Lange, Matthew. *Lineages of Despotism and Development. British Colonialism and State Power*. Chicago: University of Chicago Press, 2009.

Pöysä, Jyrki. 'Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina'. Teoksessa Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.), *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura, 2010. 331–360.

Thompson, Leonard. *A History of South Africa*. New Haven, Conn: Yale University Press, 1990.

Tolonen, Mikko & Lahti, Leo. 'Digitaaliset ihmistieteet ja Historiantutkimus'. Teoksessa Hannikainen Matti, Danielsbacka, Mirkka & Tepora, Tuomas (toim.), *Menneisyyden Rakentajat: Teoriat Historiantutkimuksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 2018. 223–241.

Vanderlan, Robert. *Intellectuals Incorporated: Politics, Art, and Ideas inside Henry Luce's Media Empire*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010.